

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**Факультет історії, політології та міжнародних відносин
кафедра міжнародних відносин та суспільних комунікацій**

**СУЧАСНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ТА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК
КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 603 групи

Косменко Наталія Василівна

Керівник:

Доктор політичних наук,

доцент **Макар В.Ю.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2022 р.
Зав. кафедрою _____ доц. Макар В.Ю.*

Чернівці – 2022

Анотація

Зона Перської затоки представляє з себе геополітичний регіон, котрий дуже багатий на енергоресурси і набув виключного значення в світовій економіці після початку енергетичної кризи 1973-1974 років. До даного регіону входять вісім держав: Королівство Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Ірак, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Кувейт, Іран і Катар.

В роботі проаналізовано вплив зовнішніх чинників на внутрішній розвиток країн. Проаналізовано вплив терористичних угруповань та боротьба між країнами за панування в регіоні.

Результатом аналізу стало з'ясування розвитку політичного та соціально-економічного розвитку країн, усвідомлення зростаючої ролі регіону у світовій політиці.

Ключові слова:

Перська Затока, енергоресурси, енергетична криза, терористичні угруповання, політичний розвиток, соціально-економічний розвиток.

Antonation

The Persian Gulf represents a geopolitical region, which is very rich in energy resources and has gained exclusive importance in the world economy since the beginning of the energy crisis of 1973-1974 years. This region includes eight countries: Saudi Arabia, Bahrain, Oman, Iraq, United Arab Emirates (UAE), Kuwait, Iran and Qatar.

The paper analyzes the impact of external factors on the internal development of countries. The influence of terrorist groups and the struggle between countries for control in the region is taken into account.

The analysis resulted in the development of the political and socio-economic development of the countries, awareness of the growing role of the region in world politics.

Key words: Persian Gulf, energy resources, energy crisis, terrorist groups, political development, social and economic development.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Н. В. Косменко

ЗМІСТ

ВСТУП

3

РОЗДІЛ 1. ОГЛЯД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

6

1.1. Стан наукового розроблення проблеми

6

1.2. Джерельна база дослідження

11

РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

19

2.1. Передумови та фактори розвитку країн Перської затоки

33

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

44

3.1. Аналіз динаміки політичного та соціально-економічного розвитку
країн Перської затоки

44

3.2. Геополітичне значення країн Перської затоки в світовій економічній
системі

66

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ

ЗАТОКИ

79

4.1. Проблеми політичного та соціально-економічного розвитку країн
Перської затоки

79

4.2. Перспективи політичного та соціально-економічного розвитку країн
Перської затоки

88

ВИСНОВКИ

97

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

101

ВСТУП

Актуальність досліджуваної проблеми. Зона Перської затоки являється геополітичним регіоном, вкрай багатим на енергоресурси, котрий набув особливого значення в світовій економіці після початку енергетичної кризи 1973–1974 років. Застосування нафтової зброї арабськими нафтовидобувними країнами даного регіону в ході арабо-ізраїльської війни 1973 року стало початком посилення політичного впливу регіону.

Країни, котрі належать до регіону, пов'язані одна із одною давніми історично сформованими відносинами, вони мають певну релігійну специфіку та культурну, об'єднані спільними інтересами й усвідомлюють потребу в колективних зусиллях з метою вирішення завдань, які постали перед ними. До того ж, даний регіон і географічно чітко позначений – самою своєю назвою. До даного регіону відносяться країни, у котрих є вихід до Перської Затоки.

В наш час геополітичне значення регіону пов'язане не тільки з нафтовими багатствами останнього, але і зі стратегічним становищем на стику європейського, африканського й азійського континентів. У досліджуваному регіоні розташовані головні мусульманські святині, що, в свою чергу, у мусульманському світі окреслює особливе становище держав, котрі до нього належать. До того ж, регіон Перської затоки може розглядатися у вигляді субрегіону Близького Сходу, де мають місце події, які здійснюють вплив на світову політику загалом. Особливої актуальності країни Перської затоки, як світове джерело нафти, набувають із огляду на сьогоденні умови, за яких внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України, на Російську Федерацію накладені санкції та обмеження що стосуються міжнародної торгівлі як загалом так й нафтопродуктами зокрема.

Питанням вивчення країн Перської затоки присвячені праці зарубіжних та українських науковців, таких як О. Рахман, Е. Баллак, Д. Маковські, О.

Волович, У. Роебек, В. Волохов, К. Ульріхсен, С.Є. Гуцало, М. Муашер, Н. С. Данилевич, А. Д. Міллер, І. О. Волобоева, Р. Соколскі, О. В. Субочев, М. Лінч, О. Коппель, В.О. Швед, І. І. Мудрієвська, Г. М. Турава, Є. Таран, О. І. Павлюк й інші. Не применшуючи досягнень вказаних вчених, необхідно відзначити, що з огляду на мінливість глобальної політичної й економічної ситуації, недостатньо опрацьованими і суперечливими залишаються питання, котрі відносяться до соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки за нинішнього етапу. Цей факт зумовлює актуальність теми дослідження.

Мета дослідження: ґрунтуючись на дослідженнях сучасного соціально-економічного, політичного стану та враховуючи протиріччя провідних країн Саудівської Аравії, ОАЕ та Ірану, визначити проблеми і перспективи їх подальшого розвитку.

Завдання дослідження:

- здійснити огляд наукової літератури і джерел дослідження проблеми;
- виконати загальну характеристику країн Перської затоки;
- окреслити передумови і фактори розвитку країн Перської затоки;
- провести аналіз динаміки соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки;
- окреслити геополітичне значення країн Перської затоки у світовій економічній системі;
- визначити проблеми соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки;
- розглянути перспективи соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки.

Об'єкт дослідження – суперництво країн Перської затоки у геополітичному вимірі.

Предмет дослідження – сучасний соціально-економічний і політичний розвиток країн Перської затоки.

Методи дослідження. З метою досягнення визначеної у роботі мети застосовано такі методи: контекстуальний аналіз, системний підхід, критичний аналіз та порівняльний метод, описове та аналітичне дослідження. Завдяки діалектичному методу дана оцінка певним поглядам та думкам різних науковців та незалежних експертів стосовно питань соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки. Вагомі результати дали узагальнення та систематизація фактів, засновані на дослідженні різних документів. Дослідження згаданих вище документів відбувалося за допомогою когнітивного та контент-аналізу. До того ж, в ході написання дипломної роботи застосовано історико-описовий і порівняльно-історичний методи, завдяки котрим зроблено загальну характеристику країн Перської затоки в історичній ретроспективі, виконаний зріз певних рис, властивих для досліджуваних країн. Для достовірності й обґрунтованості дослідження в роботі застосовано: метод логічного узагальнення (з метою з'ясування передумов і факторів розвитку країн Перської затоки й визначення проблем соціально-економічного і політичного розвитку останніх; окреслення геополітичного значення країн Перської затоки у світовій економічній системі); методи порівняльного аналізу і системний підхід (зادля аналізу динаміки соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки); методи наукового абстрагування (окреслення перспектив соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки).

Теоретичне і практичне значення одержаних результатів полягає у ґрунтовному дослідженні стану соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки за нинішнього етапу із врахуванням наявних умов і можливості використання останніх у ході удосконалення українсько-арабських відносин на сучасному етапі.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що

- вперше проведено комплексне дослідження сучасного соціально-економічного і політичного стану країн Перської затоки, з'ясовано актуальні проблеми й визначено перспективи їх подальшого розвитку.

Структура роботи. Відповідно до мети та завдань дослідження робота складається зі вступу, 4 розділів, 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 77 найменувань. Загальний обсяг роботи 100 сторінок» (до списку використаних джерел та літератури).

РОЗДІЛ 1

ОГЛЯД НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

1.1. Стан наукового розроблення проблеми

За період останніх двох десятиліть арабські країни Перської Затоки упевнено зайняли місце локомотиву розвитку й трансформаційних змін арабських країн регіону. Відповідно, ті модернізаційні процеси і зрушення, їхні нові стратегічні орієнтири суттєвою мірою окреслюють поступ всіх арабських країн, той новий «арабський порядок», котрий інтенсивно формується останнім часом під впливом багатьох зовнішніх і внутрішніх чинників.

Вказана проблема в першу чергу досліджується в провідних наукових й науково-аналітичних інституціях Сполучених Штатів Америки, в тому числі в Інституті Брукінгса (Brookings Institution), Вашингтонському інституті близькосхідної політики (Washington Institute for Near East Policy), Фонді Карнегі за міжнародний мир (Carnegie Endowment for International Peace), наукові й аналітичні розробки котрих окреслюють спрямованість й концептуальний підхід сучасної американської історіографії. В Інституті Брукінгса функціонує Сабан центр із вивчення Близького Сходу, в котрому ключову роль відіграють такі колишні досвідчені дипломати як Т. Гофман, Н. Сакс, М. Індик й ін. [71]. Вашингтонський інститут близькосхідної політики представлений науковою продукцією відділу із вивчення регіону Перської затоки й енергетичних проблем [34]. У Фонді Карнегі за міжнародний мир дану тему розробляють наступні науковці: М. Муашер, М. Лінч, А. Д. Міллер, Р. Соколскі й ін. [55]. Вашингтонський інститут вивчення країн Затоки проводить активну роботу, більшість колективу котрого складають вчені арабського походження [36].

Таким чином, проблематика сучасного політичного і соціально-економічного розвитку країн Перської затоки досліджується насамперед американськими вченими. З-поміж них необхідно віділити К. Ульріхсена, котрий вивчає історію становлення та розвитку відносин між аравійськими монархіями й Ізраїлем [72]. Статтю У. Роебека, виконавчого віце-президента Вашингтонського інституту арабських країн Перської затоки, присвячено аналізу впливу Угод Авраама на розвиток ситуації в регіоні протягом року із часу їхнього укладання [69]. Д. Маковскі, директор проєкту дослідження арабсько-ізраїльських відносин Вашингтонського інституту Близького Сходу, здійснює дослідження ролі Сполучених Штатів Америки в поглибленні змісту Угод Авраама [56]. О. Рахман, науковий дослідник Інституту Брукінза арабського походження, розглядає позиції окремих держав-членів РСАДПЗ стосовно їх ставлення до Угод Авраама [68].

Дослідження проблем та перспектив розвитку регіону Перської затоки знайшло відображення на сторінках робіт як закордонних, так й українських вчених.

Як вказується в Аналітичній доповіді до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2018 році» формування нового наповнення зовнішньої політики України передбачає поєднання євроатлантичного вектору із послідовною реалізацією своїх національних інтересів що стосується розбудови широкомасштабної співпраці із країнами Близького Сходу [56].

Одним із джерел інформації щодо сучасного стану країн Перської затоки виступають наукові статті В. О. Шведа і С. Гуцала, у котрих проводиться аналіз окремим аспектів сучасного розвитку арабських країн Перської затоки [30].

На кшталт в роботі «Арабські країни Перської затоки у системі політичних змін початку XXI ст.» [29] В. О. Шведом було поставлено завдання осмислити й узагальнити основні результати історичного розвитку арабських країн Перської затоки на початку XXI ст. в контексті тих змін, які

мали місце в геополітичному балансі сил на регіональному і глобальному рівнях і ґрунтуючись на такому аналізі розробити рекомендації для здійснення зовнішньополітичного курсу Української держави в даному регіоні.

В статті В. О. Шведа «Розвиток відносин держав-членів РСАДПЗ з Ізраїлем: передумови, стан та перспективи» [30], автором за мету ставиться осмислити й узагальнити основні наслідки впливу тенденції нормалізації відносин країн-членів РСАДПЗ із Ізраїлем на формування нового формату геополітичного балансу в регіоні під кутом забезпечення стратегічних пріоритетів Української держави.

Вивченню сучасного значення країн регіону Перської затоки у світовій політиці присвячена стаття Г. М. Турави «Роль регіону Перської затоки у світовій політиці: стислий огляд» (2021) [28]. У вказаному дослідженні автор перед собою ставить завдання із виявлення факторів, що чинять вплив на ситуацію у регіоні й визначення можливого сценарію розвитку подій, до того ж формування рекомендацій для вітчизняної зовнішньої політики.

В колективній роботі «Соціально-економічні відносини трудових ресурсів країн регіону МЕНА» (2020) [8], Н. С. Данилевич, О. В. Субочев і І. О. Волобоєва провели аналіз соціально-трудова відносин у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (МЕНА). Авторами було відзначено, що ресурсні і географічні чинники окреслюють економічний профіль досліджуваного регіону, котрий, своєю чергою, обумовив ключовий дисбаланс, який віддзеркалюється на соціально-економічному розвитку регіону МЕНА. Як зазначають дослідники, збільшення можливостей для розвитку соціально-економічних відносин країн Близького Сходу і Північної Африки, можливо при умові активного втручання держави до економіки з метою забезпечення максимальних темпів економічного розвитку завдяки проведенню політики пришвидшеної індустріалізації, радикальних аграрних перетворень та мобілізації наявних трудових ресурсів у вказаних країнах.

Складові вибраної нами проблематики включені у дослідження питання розвитку регіону Середнього і Близького Сходу, де суттєвим внеском послужили роботи Ю. Скорохода, О. Воловича [3], Б. Парахонського, В. Волохова [4], В. Нагайчука, О. Коппель [18], С. Гуцала [6] та ін.

Найбільший інтерес для нашого дослідження із зазначених вчених представили аналітичні огляди В. Волохова «Іран: деякі причини і можливі наслідки народного бунту» (2018) [4], О. Воловича «Близький Схід та Північна Африка» (2018) [3], статті С. Є. Гуцала «Інтеграційні процеси в регіоні Аравійського півострова і Затоки в контексті боротьби аравійських монархій за єдність в умовах змін субрегіонального простору» (2018) [7] й «Історія створення міжнародних інтеграційних організацій в регіоні Близького Сходу в ХХ – ХХІ ст.» (2018) [6].

У вказаних дослідженнях із авторських позицій вичерпно розглядалися головні проблеми Перської затоки шляхом аналізу політичних курсів ключових учасників ситуації в Затоці – Саудівської Аравії, Сполучених Штатів Америки й Ірану – внаслідок динаміки ірано-іракської війни.

До того ж варта уваги дисертація О. Коппель «Проблема безпеки Перської затоки в 70-ті–90-ті роки» (1999) та статті вказаного автора, в тому числі «Вплив політики США на геополітичну трансформацію Близького Сходу» (2015) [18], в якій прослідковуються етапи розвитку міжнародної нафтової ситуації, в тому числі в Перській затоці.

Всі країни Перської затоки (окрім Ірану) належать до Ліги арабських держав (ЛАД), таким чином цікавим в контексті нашого дослідження являється робота Е. Баллак «Економічна інтеграція країн-членів Ліги арабських держав в умовах трансформації регіонального простору» (2020) [1]. У власній дисертаційній праці вчений узагальнив і поглибив теоретико-концептуальні підходи до формування диверсифікованої моделі розвитку інтеграційних процесів в країнах арабського регіону. Проаналізував сучасний стан міжкраїнного економічного співробітництва в різних сферах економічної діяльності. Аналіз сучасної ісламської фінансово-економічної

моделі, яка заснована на концепції арабо-мусульманських фінансів (згідно із шаріатом), унікальній комбінації капіталу та регіональних виконавчих механізмах, дав можливість автору дійти таких висновків. Перш за все, суттєвого розвитку набув сектор альтернативних фінансів (заснованих на додержанні конфесіональних канонів), котрий стимулювався імплементацією мегапрограм по ресурсозаміщенню, біотехнологічними, еколого-енергозберігаючими й інфраструктурними проектами; по-друге, ісламська банківська діяльність трансформувалась із вузькоспеціалізованого ринку в глобальну фінансову систему із мережою філій у промислово розвинених державах [1].

На відміну від західних науковців, котрі концентрують власну увагу на питаннях гарантування енергетичної безпеки у контексті економічної, українські науковці приділяють увагу загальнотеоретичним аспектам енергетичної безпеки країни. В тому числі, у статті «Політика США щодо країн Перської затоки: енергетична безпека і геополітика» (2010) [26] Є. Таран пропонується дослідження відносин між країнами Близького Сходу і США стосовно нафтових відносин. Автор здійснив аналіз впливу Сполучених Штатів Америки на країн-виробників нафти і окреслив загальносвітові тенденції, що простежуються на сучасній геополітичній мапі світу. Окреслив, що країни й території у котрих знаходять нафтогазові ресурси попадають в зону «життєво важливих інтересів» Сполучених Штатів.

Ключову роль у вітчизняній історіографії з приводу даного питання посідає праця І. І. Мудрієвської «Проблема безпеки країн Перської затоки: конфлікти на початку XXI століття» (2018) [20], присвячена розгляду конфліктів і суперечностей між країнами Перської затоки на початку XXI століття. Через це авторкою було досліджено різні аспекти і значення ірансько-саудівського протистояння у регіоні. Розглянуто окремі тенденції та особливості зовнішньої політики Сполучених Штатів у Перській затоці, в тому числі стосовно Королівства Саудівська Аравія та Ісламської Республіки

Іран. Відзначено, що Сполучені Штати Америки чинить суттєвий вплив на розвиток поділу регіону.

В статті «Концептуальне забезпечення політики США щодо країн Перської затоки на прикладі відносин з Іраном» (2012) [23] О. І. Павлюка висвітлюються провідні чинники формування політики Сполучених Штатів стосовно країн Перської затоки, стратегії і механізми її провадження на прикладі відносин із Ісламською Республікою Іран. Проводиться аналіз концептуальних підходів політики США в регіоні Середнього та Близького Сходу.

Отже, аналіз вітчизняної історіографії із зазначеного питання підтверджує, що за сучасного етапу наявна недостатня кількість наукових робіт присвячених дослідженню соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки.

1.2. Джерельна база дослідження

Джерельна база, на базі котрої виконане дослідження, являється доволі різноманітною і широкою. Розглянемо основну частину використаних джерел, котрі являються найбільш вагомими для розкриття визначених задач. Такі джерела діляться на декілька груп:

1) аналітичні огляди та звіти інформаційних і рейтингових агентств (до даної групи віднесемо звіти Управління енергетичної інформації Сполучених Штатів й інформаційного порталу Global Firepower);

2) публіцистичні статті в періодичних виданнях, зокрема електронних;

3) наукові роботи українських та зарубіжних вчених (монографії, дисертації, статті);

4) звіти міжнародних організацій (ООН, НАТО, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк);

5) офіційні документи урядів, міжнародні акти, міждержавні угоди (до даної групи включимо програмні виступи і роботи державних лідерів і їх урядів, заяви офіційних осіб що стосуються найбільш вагомих аспектів міждержавних відносин, матеріали Міністерства закордонних справ, у тому числі Посольство України у досліджуваних країнах, Міністерства економіки України).

Остання група джерел, своєю чергою, ділиться на підгрупи за принципом внутрішньорегіонального і позарегіонального походження; стосовно опосередкованого чи прямого впливу на політичні справи Перської затоки; за рівневим і функціональним принципом; за часом походження (останнє є дуже вагомим через те, що міжнародна та внутрішньорегіональна ситуація протягом періоду, який розглядається у роботі, дуже суттєво мінялася, набувала багато у чому абсолютно іншої якісної – соціальної, політичної, релігійної, етнічної, у внутрішньодержавних та міждержавних відносинах – характеристики).

3-поміж матеріалів та документів, які відносяться до держав й організацій, які знаходяться поза зоною Перської затоки, проте відігравали або важливу, або ключову роль у політичній долі регіону, в першу чергу необхідно відзначити матеріали Сполучених Штатів Америки. Так, з огляду на інтенсивну залученість вказаної держави у справі Перської затоки, політична й інша тематика Перської затоки нерідко піддавалася обговоренням в Конгресі Сполучених Штатів (як у Палаті представників, так й у Сенаті). До даної категорії документів можливо віднести обговорення в Комітетах і Підкомітетах Конгресу. В першу чергу застосовувалися матеріали Комітетів із міжнародних відносин Палати представників і Сенату, доповіді для котрих готуються фахівцями і компетентними органами для оперативного вирішення США питань стосовно держав Перської затоки. Рішення Комітетів із міжнародних відносин стають основою прийняття законів або інших державних постанов Конгресом, а після затвердження президентом Сполучених Штатів – керівництвом обов'язкового виконання

усіма урядовими установами США. Зі всього набору законодавчих й урядових документів Сполучених Штатів, задіяних щодо регіону Перської затоки, обрано найвагоміші для нашої теми і відповідних часових рамок матеріали (із тих, які виявилися доступними).

Представимо приклади вивчених документів:

- Слухання у Підкомітеті Близького Сходу, Південної і Східної Азії Комітету із зовнішніх відносин Сенату США в жовтні 1993 року на тему «Поточний розвиток ситуації на Близькому Сході». На порядок денний виносились питання: щодо змови Багдада проти Дж. Буша, щодо міжнародних інспекцій із пошуку арсеналів та виробництв бактеріологічної, хімічної і ядерної зброї, збройні сутички режиму Садама Хусейна в іракському Курдистані й у вигині річок Євфрату і Тигра. В ході слухань було зроблено висновок що стосувався необхідності проведення США надзвичайно жорсткого курсу стосовно Багдада;

- Слухання у Комітеті із зовнішніх відносин Сенату Сполучених Штатів Америки 28 жовтня 2003 року на тему: «Іран: загрози для безпеки та політика Сполучених Штатів». На порядок денний виносились питання що стосувались програм із розробок хімічної, біологічної, ядерної зброї і балістичних ракет – виносилась пропозиція вести діалог із іранською стороною на жорсткій основі. До того ж, було запропоновано перейти від режиму санкцій до прямих дій, аби припинити підтримку Іраном терористичних організацій;

- Слухання у Комітеті із зовнішніх відносин Сенату Сполучених Штатів 20 і 21 квітня 2004 року на тему: «Ірак у перехідному періоді: громадянська війна чи громадянське суспільство». На порядок денний виносились питання фінансових і політичних заходів зі сторони Сполучених Штатів і членів міжнародної коаліції стосовно вирішення внутрішніх соціальних проблем постсадамівського Іраку.

Другою по значимості групою джерел позарегіонального походження після документів Конгресу США виступають матеріали Ради Безпеки ООН

(РБ ООН). До котрих включаються резолюції, доповіді й обговорення з проблем Перської затоки і її держав. Із даного переліку найбільш вагомим для теми цієї роботи вважаємо наступні документи:

- Офіційні матеріали РБ ООН через початок ірано-іракського збройного конфлікту, який переріс у війну.

- 29 резолюцій, прийнятих РБ ООН із 2 серпня 1990 року по 16 листопада 1994 року та які відносяться безпосередньо до ситуації між Кувейтом та Іраком, до того ж велика кількість опублікованих заяв Ради Безпеки внаслідок даної ситуації. Особливо вагомим з-поміж них були резолюції: №660 від 2.08.1990 р., котра вимагала безумовного і негайного виведення збройних сил Іраку із Кувейту; №678 від 29.11.1990 р., проголосила, що «якщо Ірак до 15.01.1991 р. повністю не виконає резолюції РБ, пов'язані із окупацією Кувейту, члени Ради Безпеки разом із законним урядом Кувейту уповноважуються застосовувати «всі необхідні заходи», аби змусити Ірак виконати вимоги РБ і відновити міжнародну безпеку і мир у регіоні.

- Окрім вказаних резолюцій для мирного варіанта вирішення іракокувейтської проблеми, виникла заява Генерального секретаря ООН від 15.01.1991 р., у котрій Ірак закликали виконати прийняті резолюції РБ ООН, починаючи із №660 й відповідно «розгорнути курс подій назад від катастрофи».

Резолюції і рішення РБ ООН в період із 01.01.2001 по 31.07.2002 року стосовно відносин між Кувейтом й Іраком, до того ж стосовно політичної ситуації в Афганістані.

- Резолюція №1368 РБ ООН від 12 вересня 2001 року висловлювала рішучість всіма засобами боротися із загрозами для міжнародної безпеки і миру, які спричиняються терористичними актами, та продовжувати займатися даною проблемою, в тому числі в Афганістані.

- Резолюція №1373 РБ ООН від 28 вересня 2001 року, підтвердивши власні резолюції №1269 від 19 жовтня 1999 року та №1368 від 12 вересня

2001 року, закликала, аби всі держави на додаток до міжнародного співробітництва вживали додаткових заходів задля запобігання та попередження на власній території, із застосуванням всіх законних засобів, фінансування і підготовки будь-яких актів тероризму.

- Резолюція 1378 РБ ООН від 14 листопада 2001 року, підтверджували власні попередні резолюції стосовно Афганістану, в тому числі резолюції 1267 (1999) від 15 жовтня 1999 року, 1333 (2000) від 19 грудня 2002 року рекомендувала державам-членам ООН підтримувати зусилля стосовно забезпечення охорони і безпеки в районах Афганістану, котрі більше не перебувають під контролем «Талібану», й у тому числі стосовно забезпечення поваги до Кабула як столиці для всього афганського народу.

- Резолюція №1441 РБ ООН від 8 листопада 2002 року, посиляючись на усі власні попередні відповідні резолюції і заяви свого Голови, до того ж на власну резолюцію 1382 (2001) від 29 листопада 2001 року, і окреслюючи загрозу, котру становлять невиконання Радою Іраком поширення зброї масового знищення і ракет великої дальності для міжнародної безпеки і миру, ухвалила надати Іраку останню можливість виконати власні обов'язки стосовно роззброєння згідно з відповідними резолюціями Ради Безпеки.

Резолюція №1696 РБ ООН від 31 липня 2006 року, роблячи посилання на заяву свого Голови S/PRST/2006/15 від 29 березня 2006 року, підтверджуючи власну прихильність до Договору щодо нерозповсюдження ядерної зброї і нагадуючи про право держав-учасниць, керуючись статтями I і II даного Договору, розвивати дослідження, виробництво і застосування ядерної енергії в мирних цілях без дискримінації, проте відмічаючи власну велику занепокоєність через численні доповіді Генерального директора МАГАТЕ і резолюції Ради керуючих МАГАТЕ що стосуються ядерної програми Ірану, щодо котрих йому доповідав Генеральний директор МАГАТЕ, включаючи резолюцію Ради керуючих МАГАТЕ GOV/2006/14, вимагає, аби Іран призупинив всю діяльність, направлену на збагачення і

переробку, включаючи дослідження і розробки, що має підлягати контролю зі сторони МАГАТЕ.

- Резолюція №1883 РБ ООН від 7 серпня 2009 року, посилаючись на усі власні попередні відповідні резолюції стосовно Іраку, зокрема резолюції №1500 від 14 серпня 2003 року і №1830 від 7 серпня 2008 року, до того ж підтверджуючи територіальну цілісність, незалежність, єдність і суверенітет Іраку, передусім відзначаючи вагоме значення безпеки і стабільності Іраку для народу Іраку, регіону і міжнародного співтовариства, ухвалила продовжити мандат Місії Організації Об'єднаних Націй що стосується сприяння Іраку (МООНСІ) на наступний період в 12 місяців.

До слідуєчої групи джерел належать наукові статті українських і зарубіжних вчених. В даних матеріалах знаходиться дуже багата інформація щодо соціально-економічного розвитку, політичного життя і міжнародних відносин всіх держав Перської затоки і Середнього Сходу.

В даній роботі деякю мірою були використані документи та матеріали урядових установ України щодо зовнішньополітичної діяльності країни у регіоні Перської затоки і Середнього Сходу, до того ж матеріали із рішень Організації ісламської Конференції і Ліги арабських держав стосовно подій і проблем Затоки.

Як вагомі джерела фактологічної й аналітичної основи моєї теми виступали матеріали, розміщені на різних інформаційних порталах й спеціалізованих сайтах, до того ж в періодичних виданнях як країн Перської затоки, так й Сполучених Штатів Америки й інших держав. В них було опубліковано численні огляди і статті, котрі містять не тільки оперативно-фактологічну інформацію, але і політичні й інші висновки різних років.

В ході написання цієї роботи ми зверталися до аналітичних Інтернет-платформ, в яких експертні кола та представники різних установ й організацій займаються публікацією власних думок та аналізу тем, приурочених світовій науці.

Прикладами відповідних джерел являються матеріали Інституту енциклопедичних досліджень НАН України, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України, Українськоо інституту майбутнього, Ради зовнішньої політики «Українська призма» тощо.

Потрібно зауважити, що в публікаціях і документах арабських країн аббревіатуру РСАДПЗ (Рада співробітництва арабських держав Перської затоки) пишуть або як Рада співробітництва країн Арабської затоки (РСКАЗ) або як Рада співробітництва арабських держав Затоки (РСАДЗ) тощо. Це спричинено тим, що, хоча географічний термін «Перська затока» затверджено Ооранізацією об'єднаних націй, арабські держави надають перевагу та відзначають на власних географічних картах дану Затоку або як «Арабська затока», або просто – «Затока».

Необхідно відзначити, що в ході виконання роботи було досліджено документи, статті та матеріали на українській та англійській мові.

Таким чином, джерела, на базі аналізу котрих підготована ця робота, умовно можливо розділити на п'ять груп: 1) аналітичні огляди та звіти інформаційних й рейтингових агентств; 2) публіцистичні статті в періодичних виданнях, зокрема електронних; 3) наукові праці українських та зарубіжних вчених (монографії, дисертації, статті); 4) звіти міжнародних організацій (ООН, НАТО, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк); 5) офіційні документи урядів, міжнародні акти, міждержавні угоди.

Висновки до розділу 1

Арабські країни Перської Затоки протягом останніх двох десятиліть упевнено зайняли місце локомотиву розвитку й трансформаційних змін арабських країн регіону.

Проведений аналіз вітчизняної історіографії із зазначеного питання дав можливість підтвердити, що за сучасного етапу наявна недостатня кількість

наукових робіт присвячених дослідженню соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки.

До джерела, на основі аналізу котрих підготована вказана робота, умовно можливо розділити на п'ять груп:

- 1) аналітичні огляди та звіти інформаційних й рейтингових агентств;
- 2) публіцистичні статті в періодичних виданнях, зокрема електронних;
- 3) наукові праці українських та зарубіжних вчених (монографії, дисертації, статті);
- 4) звіти міжнародних організацій (ООН, НАТО, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк);
- 5) офіційні документи урядів, міжнародні акти, міждержавні угоди.

Можемо підсумувати, що сучасний соціально-економічний і політичний розвиток країн Перської затоки вимагає комплексного вивчення. До того ж, дослідження зовнішніх та внутрішніх чинників, які чинять вплив на їх становлення й еволюцію, являються надзвичайно вагомими для аналізу та прогнозування майбутніх процесів у розвитку світової економіки.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

2.1. Передумови та фактори розвитку країн Перської затоки

Для розвитку економіки країн Перської затоки надзвичайно вагоме значення відіграє природно-ресурсний потенціал. Господарство в більшості країн зберігає яскраво виражену аграрну та сировинну спеціалізацію.

У порівнянні із обширними гірськими територіями, площі низовин відносно невеликі. Здебільшого вони займають вузьку смугу вздовж узбережжя Перської затоки. Невелика кількість опадів, високі температури у поєднанні із сухими вітрами створюють дуже несприятливі умови для ведення господарства в регіоні. Пустелі та гірські території майже неосвоєні та незаселені, в той час як низовини мають високу концентрацію господарства та населення.

Головним багатством країн Південно-Західної Азії являється нафта. Основні запаси останньої зосереджені у межах величезного нафтогазового басейну Перської затоки, котрий простягнувся більш ніж на 2500 км від передгір'їв Східного Тавру до Аравійського моря. Він займає передгір'я Загросу, Месопотамію, східну частину Аравійського півострова та акваторію Перської затоки. Більша частина нафтових родовищ знаходиться на глибині 1800-3000 м. В басейні Перської затоки відомі понад 200 родовищ нафти, з-поміж котрих 12 так званих супергігантів із дійсними запасами нафти в більш ніж 1 млрд. т. кожен. В КСА знаходиться найбільше у світі нафтове родовище Гсавар. Його запаси складають 11,9 млрд. т. Другим великим родовищем являється Бурган-Ахмаді-Магва, котре займає східне узбережжя Кувейту. Його запаси оцінюються в 8,5 млрд. т. [63]. На сьогоднішній день

потенціальні ресурси басейну Перської затоки достеменно не визначені. Його перспективи пов'язують із розвідкою нафти на шельфі Перської затоки.

Важливою перевагою країн Перської затоки виступає зручне географічне положення, а саме наявність водного доступу.

Кліматичні ресурси чинять вплив на розміщення сільськогосподарського виробництва, галузеву структуру рослинництва, способи землеробства та продуктивність сільськогосподарських культур. По усій території регіону можна збирати по два, а в тропіках – по три урожаї на рік за умови штучного зрошення.

Країни Перської затоки знаходяться у тропічному кліматичному поясі та одержують найбільшу кількість сонячної радіації в Азії. Середні річні температури становлять 30° С. Щорічна сума опадів – 100 мм й менше, інколи досягає 150 мм [71].

У зв'язку із нестачею вологи на невеликих територіях розвивається зрошуване землеробство. Суцільних землеробських районів немає.

Водні ресурси являє собою супердефіцитний ресурс у країнах Перської затоки. В Саудівській Аравії на 1 млн. м. куб. води припадає 4000 осіб, в той час як у країнах Європи – 350 осіб [63]. Річкову мережу утворюють тимчасові водотоки – ваді, котрі повноводні лише у період дощів. Влітку пересихають чи дуже міліють.

Ще не так давно прісну воду до країн Перської затоки на судах доставляли із Індії та Іраку. В наш час тут широко застосовують нетрадиційні методи одержання прісної води. В другій половині ХХ ст. у регіоні була створена особлива галузь промисловості із опріснення морської води. Водночас у регіоні застосовують інші способи освоєння водних ресурсів. На кшталт, у столиці КСА прісну воду видобувають задяки свердловинам глибиною 1200-1500 м. Інші нетрадиційні методи одержання чистої води (переробка стічних вод, вторинне використання вод для зрошення) наразі не досягли промислових масштабів.

Понад 2/3 території регіону являються землями несільськогосподарського призначення. Частка оброблюваних земель складає тільки 15,8%. За винятком Іраку, великі земельні ресурси наявні в країнах, котрі не мають нафти. Найбільшими площами оброблюваних, земель володіють Ірак, Іран [58].

Пасовищами та луками зайнято 14,9% території. Така країна, як Саудівська Аравія, в котрій значну роль відіграє скотарство, має найбільші площі даних угідь.

Для країн Перської затоки властивими є доволі великі міграції населення. У нафтовидобувних країнах Аравійського півострова, на кшталт, простежується дефіцит робочої сили. Таким чином для даних країн властивий суттєвий приплив емігрантів із інших країн. З-поміж країн, котрі імпортують робочу силу, варто насамперед назвати Саудівську Аравію. Некорінні жителі даної країни складають більш ніж 50% економічно активного населення.

Як можемо побачити, головними факторами для подальшого успішного розвитку економік країн Перської затоки являється наявність великих запасів дешевої сільськогосподарської сировини, газу, нафти, до того ж приплив емігрантів із інших країн.

Розглянемо процес формування Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), як регіональної організації країн Перської затоки, який сприяє успішному розвитку країн-членів.

Формування геополітичного регіону Затоки відноситься до 1970-х років, коли всі країни які там знаходяться набули політичну незалежність та стали самостійно окреслювати власну зовнішню політику. В 1970-х роках в даному регіоні було зупинено діяльність іноземних концесій, що раніше монополізували видобуток нафти в країнах, які формують регіон, та нафтовидобувна промисловість перейшла під державний контроль, що в свою чергу сприяло зміцненню самостійності і підвищенню ролі регіональних держав в системі міжнародних відносин.

Завдяки тому що зростали фінансові можливості, котрі досить успішно застосовувалися у вигляді інструменту провадження зовнішньої політики, дані держави спромоглися посилити свої політичні позиції і вплив.

Сприятливими умовами задля інтеграції на Близькому Сході – і це в першу чергу актуально для Аравійського півострову – були єдина релігія, загальні історія, культура і традиції, й навіть самовизначення населення як єдиного великого народу – арабів. Питання забезпечення регіональної безпеки стало ключовим каталізатором об'єднання у випадку РСАДПЗ.

Ісламська революція в Ірані стала тією подією, котра зумовила надзвичайно великий вплив на розвиток регіональних відносин країн Перської затоки. Дана подія сприяла тому, що було зроблено акцент на іслам як державну ідеологію усіх країн регіону. Проте, окрім цього, іслам було взято на озброєння і політичними противниками панівної влади, котрі воліли до повалення існуючих там режимів. Дана подія здійснила вплив не тільки на регіон Затоки, в якому завдяки діяльності Ісламської Республіки Іран, котра взяла на озброєння зовнішньополітичну стратегію «експорту ісламської революції», активізувалися шіїтські угруповання екстремістського типу, в першу чергу в сусідніх державах [55].

Потреба в забезпеченні безпеки і збереженні правлячого режиму знаходилась в основі спонукальних мотивів до створення в травні 1981 року на саміті в Абу-Дабі регіональної організації – Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ). Вона об'єднала шість арабських монархічних держав (Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Катар, Об'єднані Арабські Емірати, Кувейт), де керували представники правлячих сімейств, котрі взяли на себе зобов'язання зберегти стабільність у свласних країнах [30].

Збільшення ролі Ірану, котре мало місце у зв'язку з тим, що у даній країні, здавалося б, були реалізовані ті ідеали ісламу, що давали надію на вирішення наявних соціальних й економічних проблем, спричинило побоювання сусідніх країн. Вони були об'єднані приналежністю до єдиного

арабського геополітичного простору, висуваючи як одну із ідеологічних основ власної зовнішньої і внутрішньої політики відданість теорії і практиці арабського націоналізму.

Ірак відреагував найбільш болісно на ситуацію, яка склалася, котрий після підписання Єгиптом Кемп-девідських угод із Ізраїлем зайняв становище одного із лідерів арабського світу. Війна між Іраком й Іраном, яка продовжувалась із 1980 по 1988 рік, спричинила подальше поглиблення регіональних відносин країн-членів РСАДПЗ і сприяла посиленню значення даного регіону в світовій політиці.

Найбільш серйозною подією, котра здійснила вплив на розвиток регіону Перської затоки та показала зростання його ваги у світовій політиці, стала іракська криза. Її початком була іракська агресія проти Кувейту у серпні 1990 року. Після цього були дії світової спільноти, направлені на звільнення Кувейту. За допомогою єдності членів Ради Безпеки ООН, котрі засудили агресію та дали право розпочати військову операцію за звільнення Кувейту, багатонаціональні сили її успішно здійснили [50].

Іракська криза стала явищем, яке мало місце у нових міжнародних умовах, породжених закінченням холодної війни, коли на зміну ідеологічній конфронтації, яка виявлялася й на регіональному рівні, прийшли нові виклики і загрози, що вимагали координації дій всіх ключових світових держав. Дана криза дала початок процесу поступової зміни в співвідношенні сил у регіоні Перської затоки. Він спричинив неухильне послаблення регіональних позицій Іраку, котрий в міру розвитку кризи перетворився із одного з провідних акторів регіональних відносин на об'єкт регіональної політики сусідніх країн. Це трапилося не дивлячись на те, що у 1990-х роках керівна ланка Іраку докладала значні зусилля, направлені на відновлення добросусідських відносин із державами Затоки, та деякий прогрес у даній галузі був досягнутий. Однак недовіра до даної держави зберігалася не лише зі сторони партнерів Кувейту стосовно Ради співробітництва, проте і зі сторони Ірану, з котрим Ірак після восьмирічної війни так й не зміг повністю

відновити відносини, а суперечності, які розділяли ці дві держави, збереглися. Всі регіональні актори розглядали Ірак у вигляді основної загрози регіональній безпеці, таким чином військова операція коаліційних сил, яку очолювали Сполучені Штати Америки, не зумовлювала різких протестів зі сторони регіональних держав, котрі усвідомлювали безперспективність режиму Саддама Хусейна, який цілком дискредитував себе, та необхідність зміни влади в Іраку [56].

Військова операція, початок котрої припав на 20 березня 2003 року, спричинила падіння режиму Саддама Хусейна і призвела до болісного і повільного процесу створення нової політичної системи в Іраку. Даний період був відмічений кривавими зіткненнями між силами, які підтримували попереднє керівництво, й новими структурами влади та коаліційними силами, котрі стояли за ними, більш того між різними політичними угрупованнями, що прагнули одержати владні повноваження. Дії терористичних структур стали одним із вагомих елементів війни в Іраку, котрі мали транснаціональний характер. До них відноситься й Ісламська держава, що становила з себе головну загрозу стабільності регіону Близького Сходу після подій «арабської весни» [55].

Три держави у регіоні Перської затоки традиційно претендували на лідируючі позиції – Саудівська Аравія, Ірак й Іран, хоча співвідношення можливостей останніх змінювалося в залежності від конкретних історичних обставин. Іран в певні періоди мав переважний вплив в регіоні, згодом відбулося посилення позицій Іраку, що стало однією із ключових причин восьмирічного військового протистояння між даними країнами.

Останніми роками Саудівська Аравія активно виходить вперед, набуваючи політичного престижу в світі за допомогою власної активної участі у вирішенні близькосхідного конфлікту і проблем арабського світу, котрі ускладнилися у період та після «арабської весни». Те, що Саудівська Аравія являється найбільшим світовим виробником нафти, дало їй змогу стати однією із найбільш впливових держав, котрі належать до двадцятки, що

об'єднує найбільш сильні країни із погляду участі останніх в світовій економіці, так званої «великої двадцятки» (G20). Актуальні проблеми світового економічного розвитку і пов'язані із ним політичні питання обговорюються на нарадах країн великої двадцятки.

КСА займає особливе становище в ОПЕК, фактично, окреслюючи політику даної організації, яка здійснює вплив на стан світового ринку нафти [62]. До того ж, малі держави регіону, хоча й мають свої власні інтереси й амбіції, пов'язані із Саудівською Аравією членством в рамках РСАДПЗ. В суперництві регіональних держав вони як правило підтримують Королівство Саудівську Аравію, що ще більше додає політичної ваги даній країні. За період іракської кризи Саудівська Аравія посилила власні позиції й авторитет в регіоні. КСА взяло на себе ношу відповідальності за звернення по допомогу до США в 1990 році, коли вони очолили багатонаціональні сили, метою котрих став захист регіону від можливого продовження іракської агресії і звільнення Кувейту [50].

Політична роль, котру зіграло Саудівське Королівство в даний період, принесла їй незаперечні дивіденди. Вона стала визнаним лідером Ради співробітництва, усі члени котрої із вдячністю відзначили, що тільки за допомогою надзвичайним політичним, фінансовим та матеріальним зусиллям даної держави вдалося досягти визначеної мети і ліквідувати наслідки іракської агресії.

В наш час відносини між Іраном і Королівством Саудівської Аравії багато у чому окреслюють стан справ в регіоні і чинять впливають на становище, котре він займає на світовій арені. Зміни в зовнішній політиці Ірану мали місце після обрання в 2013 році нового президента Хасана Рухані, котрий зробив спробу нормалізувати відносини із сусідніми арабськими країнами. Проте КСА виявляла недовіру до нової іранської політики і не йшла на розширення контактів із Іраном. Суперництво між двома державами має довгу історію. В 1988 році протиріччя даних країн досягли такої гостроти, що вони пішли на розрив дипломатичних відносин, які були згодом

відновлені тільки в 1991 р. До того ж, наявні проблеми й у відносинах між Іраном й іншими учасниками РСАДПЗ. Відносини Об'єднаних Арабських Еміратів й Ірану затьмарені існуванням спірної проблеми що стосується територіальної приналежності трьох островів у Перській затоці – Абу-Муса, Малого і Великого Томба. Дані маленькі острови є стратегічно вагомими у зв'язку із тим, що вони знаходяться на стику морських шляхів. Кожна зі сторін відстоює власне право на суверенітет над даними островами. Однак позицію Об'єднаних Арабських Еміратів підтримують інші арабські держави регіону, як члени Ради співробітництва, так й Ірак, адже право Об'єднаних Арабських Еміратів на дані острови відображено в документах Ліги арабських держав (ЛАД) [55].

Історично відносини між Бахрейном й Іраном були ускладнені претензіями Ірану на Бахрейн як невіддільну частину власної території. Час від часу іранські політики їх піднімають, що у свою чергу спричиняє чергову кризу в стосунках останніх. Ще до одного фактору, який здійснював вплив на іранобахрейнські відносини можна віднести підтримку, яка надавалася Іраном екстремістським угрупованням шіїтів, метою котрих було повалення правлячого режиму. Збоку Бахрейну продовжують лунати звинувачення в сторону Ірану щодо підтримки антиурядових терористичних організацій й після того, як іранський президент Рухані зробив спробу налагодити співпрацю в регіоні Перської затоки [30].

Впродовж останніх років значно загострилися розбіжності між Іраном та Королівством Саудівської Аравії на регіональному рівні. Саудівське Королівство прагне підтримувати та зміцнювати арабську єдність й займає позицію проти іранських спроб розколоти його, підтримуючи особливі відносини із Сирією, ХАМАСом та ліванською шіїтською парамілітарною ісламістською організацією Хізбалла, а також втручаючись у внутрішні справи держав Перської затоки. «Арабські революції» здійснили істотний вплив на баланс сил в регіоні, посиливши позиції КСА, котра підтвердила стабільність власної політичної системи і власну ключову регіональну роль,

яка спирається на релігійний авторитет, до того ж політичний і фінансовий вплив [56].

За винятком Бахрейну, в якому дії парламентської опозиції, котра взяла на себе керівництво рухом протесту, мали масовий характер, й де протягом довгого часу не вдавалося досягти початку національного діалогу при участі всіх опозиційних сил, решта країн, які належать до Ради співпраці, змогли уникнути серйозних зіткнень між урядом й опозиційними силами. Хоча у Кувейті демонстрації і мітинги, котрі проходили за ініціативи молоді, котра, як і в інших арабських країнах, охоплених хвилюваннями, застосовувала соцмережі задля мобілізації мас, були численними, безпосередніх зіткнень із поліцією там вдалося уникнути. Вони були використані парламентською опозицією з метою того, аби відправити у відставку прем'єр-міністра Насера Аль-Мухаммеда Ас-Сабаха, котрої вона безуспішно прагнула впродовж кількох років. В ході мітингу протесту, його було публічно звинувачено в корупції. Було представлено докази щодо того, що він переказав на власний особистий рахунок через кувейтські посольства за кордоном 70 млн. кувейтських динарів із 2006 до 2011 року [50]. Відставка прем'єр-міністра стала кульмінаційним моментом протестних виступів, адже якраз дана мета і була ключовою.

В Омані вимоги учасників протестів мали здебільшого економічний характер. Не випадково початок їх припав на лютому 2011 року в м. Сохар – промисловій столиці султанату. Реакція збоку влади на виступи протесту, які відбулися, була блискавичною. На початку березня 2011 року Султан Кабус оголосив щодо створення нових робочих місць й щодо виплати допомоги по безробіттю. Ним був виданий указ щодо збільшення соціальної допомоги на сім'ю на 100% і збільшення пенсій на 50% [55]. Протести в Омані поволі зменшували валсну інтенсивність по мірі того, як збоку влади надавалося дедалі більше пільг громадянам і влада йшла на виконання вимог протестувальників. В Королівстві Саудівської Аравії теж були спроби провести демонстрацію протесту, проте вони виявилися невдалими.

Намагання Ірану спровокувати масштабні антиурядові виступи у саудівській Східній провінції, в якій проживає меншість шіїтів, не виявилися невдалими.

Отже, підсумовуючи завершення історичного періоду розвитку країн РСАДПЗ від заснування Ради в 1981 році й до нашого часу, потрібно зробити акцент на наступному: в першу чергу РСАДПЗ утворився як об'єднання, покликаним котрого є забезпечити безпеку регіону; на історичному етапі розвитку процеси економічної інтеграції відбувались повільно й не відігравали лідируючу роль в загальних інтеграційних процесах; наслідком співробітництва країн в сфері безпеки стало напрацювання механізмів кооперації і взаємодії, котрі зробили можливою активну економічну співпрацю на даному етапі.

Висновки до розділу 2

Зона Перської затоки представляє з себе геополітичний регіон, котрий дуже багатий на енергоресурси і набув виключного значення в світовій економіці після початку енергетичної кризи 1973-1974 років. Регіон До даного регіону входять вісім держав: Королівство Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Ірак, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Кувейт, Іран і Катар.

Потреба в забезпеченні безпеки і збереженні правлячого режиму знаходилась в основі спонукальних мотивів до створення в травні 1981 року на саміті в Абу-Дабі регіональної організації – Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), котра впродовж понад чотирьох десятиліть являється найбільш успішною структурою на території арабського світу. Поява РСАДПЗ стало наслідком внутрішніх міжнародних і регіональних процесів за період 70-80-х років ХХ ст., котрі не тільки створили належні об'єктивні умови відповідного інтеграційного об'єднання на території Аравійського півострова, проте і окреслили його головні особливості. Створення РСАДПЗ зумовлювалось не тільки потребами гуманітарного, соціального та економічного розвитку, але і значиними

геостратегічними, воєнно-політичними і безпековими викликами, які постали перед аравійськими монархіями наприкінці 1970-х років.

КСА посідає ключове становище в регіоні, займаючи 2/3 території півострова. Саудівське Королівство має вигідне економіко-географічне становище, що насамперед окреслюється виходом до Червоного моря і Перської затоки одночасно. Паралельно із цим, невеликі держави Перської затоки являються світовими лідерами за показником ВВП на душу населення й темпами розвитку економіки. Столиці і найбільші міста Об'єднаних Арабських Еміратів, Кувейту і Катару стали світовими центрами сучасної архітектури, фінансів і сфери послуг. Головною проблемою країн Перської затоки виступає залежність від цін на світовому ринку нафти. Проте країни Перської затоки прагнуть до перетворення певних сфер національної економіки, в першу чергу це стосується нафтового сектора, до того ж роблять суттєві зусилля задля власного входження до системи світового господарства не тільки у вигляді постачальника газу і нафти, але і як виробники послуг, а першу чергу фінансових. Отже, на початок ХХІ століття країни Перської затоки багато у чому окреслюють економічний і політичний розвиток не тільки арабського світу, але і сучасної ісламської цивілізації в цілому. В них є великі перспективи подальшого розвитку.

У нафтовидобувних державах Перської затоки прослідковується істотний приплив робочої сили із інших регіонів. Важливою перевагою країн Перської затоки являється зручне географічне положення – наявність водного доступу. Головними факторами активного розвитку країн Перської затоки виступають багаті ресурсами землі території (газ, нафта), клімат який є сприятливим для туристичного бізнесу та формування РСАДПЗ і співпраця із багатьма країнами світу.

РОЗДІЛ 3

ДОСЛІДЖЕННЯ СУЧАСНОГО ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

3.1. Аналіз динаміки політичного та соціально-економічного розвитку країн Перської затоки

У подальшому моєму дослідженні будемо зважати на економічне і політичне розуміння субрегіону Перської затоки, що включає країни-члени Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ): Королівство Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Катар, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ) та Кувейт. Розглянемо соціально-економічні показники країн Перської затоки такі як обсяг внутрішнього валового продукту (в поточних цінах) (ВВП) і обсяг внутрішнього валового продукту на душу несення, кількість населення, рівень інфляції, зайнятість населення, рівні зростання показників ВВП тощо. З метою порівняння зазначених країн Перської затоки представимо загальносвітові дані за аналізованими показниками.

В табл. 3.1 представлено динаміку кількості населення в країнах РСАДПЗ за останні 10 років.

Таблиця 3.1

Динаміка населення в країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., тис. осіб

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	9169,98	9206,11	9238,74	9312,20	9424,61	9559,68	9701,32	9830,79	10016,89	10206,51
Бахрейн	1307,55	1325,64	1354,11	1398,97	1460,22	1532,07	1605,60	1671,54	1700,93	1730,83
Кувейт	3438,35	3609,34	3763,86	3896,56	4006,89	4097,04	4172,48	4238,99	4442,08	4654,90
Оман	3632,51	3897,11	4148,29	4373,86	4573,34	4748,37	4902,83	5041,17	5460,69	5915,13
Катар	2266,91	2398,39	2512,89	2610,29	2689,84	2753,44	2807,08	2856,70	2990,88	3131,36
Саудівська Аравія	29607,17	30487,88	31320,43	32082,54	32775,02	33404,44	33987,97	34542,69	35342,01	36159,82
Світ, млн осіб	7170,29	7255,03	7339,62	7423,83	7507,99	7591,52	7674,31	7756,04	7851,16	7948,12

Джерело: складено автором за даними [21]

За період 2012-2021 років приріст населення Об'єднаних Арабських Еміратів складав від 0,35% в 2014 році, до 1,89% в 2021 році, інакше кажучи можемо свідчити щодо зростання даного показника.

За аналізований період населення Бахрейн зростало на постійній основі, найменший приріст помічено в 2013 році (1,38%), найбільший в 2017 році (4,92%). Необхідно відзначити, що в 2016-2019 роках показник приросту був стабільно більше 4%. Суттєво повільніше кількість населення змінювалась в 2020-2021 роках (1,76%).

Аналогічно до інших країн Перської затоки, високими темпами зростає кількість населення Кувейту, в 2019 році зафіксовано найнижчий показник приросту (1,59%), в 2012 році – найвищий (5,5%), проте необхідно зазначити, що значення показника приросту кількості населення на рівні вище 4% зафіксовано в 2013 році (4,97%), 2014 році (4,28%), 2021 році (4,79%).

Один із найбільш високих темпів приросту населення, з-поміж країн Перської затоки, прослідковується в Омані: від 2,82% в 2019 році до 8,32% в 2020-2021 роках.

Темпи росту населення Катару хвилеподібно змінювались протягом 2012-2021 років. Високий рівень приросту в 2012 році (7,11%) змінився поступовим падінням до 2019 року (1,77%). Водночас як в 2021 році мало місце збільшення до рівня 4,7%.

У порівнянні з іншими країнами Перської затоки, приріст населення КСА характеризується найменшими показниками. Максимальний приріст спостерігався в 2012 році (3,11%), мінімальний – в 2019 році (1,63%). Як видно, за період 2012-2021 років, не прослідковувалось значення показника приросту на рівні, котрий мають інші країни.

Зростання світового показника кількості населення змінювалось істотно більш повільними темпами, аніж країн Перської затоки. Найбільше значення приросту становило 1,235 в 2021 році, найменше – 1,06% в 2019 році.

Безробіття в країнах світу являється вагомим показником економічного розвитку. Виходячи із даного економічного показника можливо зробити висновок, наскільки благополучною являється країна, яке місце займає остання у рейтингу найбільш розвинених країн світу. В деяких ситуаціях за рівнем безробіття можливо оцінити рівень життя в державі. Розглянемо зміну рівня безробіття країн Перської затоки, як відсотка від загальної кількості працездатного населення (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Динаміка рівня безробіття у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., %

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	2,18	2,04	1,91	1,77	1,64	2,46	2,35	2,23	3,19	3,36
Бахрейн	1,20	1,18	1,19	1,20	1,19	1,18	1,20	1,20	1,78	1,87
Кувейт	2,32	2,62	2,90	2,20	2,16	2,20	2,16	2,17	3,54	3,71
Оман	3,68	3,62	3,54	3,39	3,27	2,57	1,80	1,85	2,94	3,12
Катар	0,48	0,28	0,20	0,17	0,15	0,14	0,11	0,10	0,21	0,26
Саудівська Аравія	5,52	5,57	5,72	5,59	5,65	5,89	6,04	5,67	7,45	7,36
Світ	5,74	5,73	5,60	5,62	5,66	5,56	5,39	5,36	6,57	6,18

Джерело: складено автором за даними [73]

Середнє значення рівня безробіття для Об'єднаних Арабських Еміратів протягом 2012-2021 років становило 2,35% при мінімумі в розмірі 1,64% в 2016 році, та максимум в розмірі 3,9% в 2021 році. Рівень зайнятості працездатного населення на території ОАЕ на початок 2020 року склав 97,8%, що являється одним із найбільш високих показників у світі. Отже, Об'єднані Арабські Емірати залишаються одним із світових лідерів із

погляду низького безробіття. Абсолютна більшість населення країни залучена до активної економічної діяльності.

Катар представляє з себе країну із найбільш низьким рівнем безробіттям в світі. Країна досягла відповідних показників завдяки заробіткам від продажу газу і нафти. Здійснюючи активний експорт чорного золота і газу, Катар активно розвиває власну економіку, створює багато нових робочих місць. За аналізований період рівень безробіття населення Бахрейну менше 2%.

З-поміж країн Перської затоки Королівство Саудівська Аравія має найвищий рівень безробіття, в той же час він наближається до загальносвітового. Саудівське Королівство посідає 55 місце у світі за рівнем безробіттям.

Кувейт теж має не високий рівень безробіття та посідає 107 місце у світі (рис. 3.1).

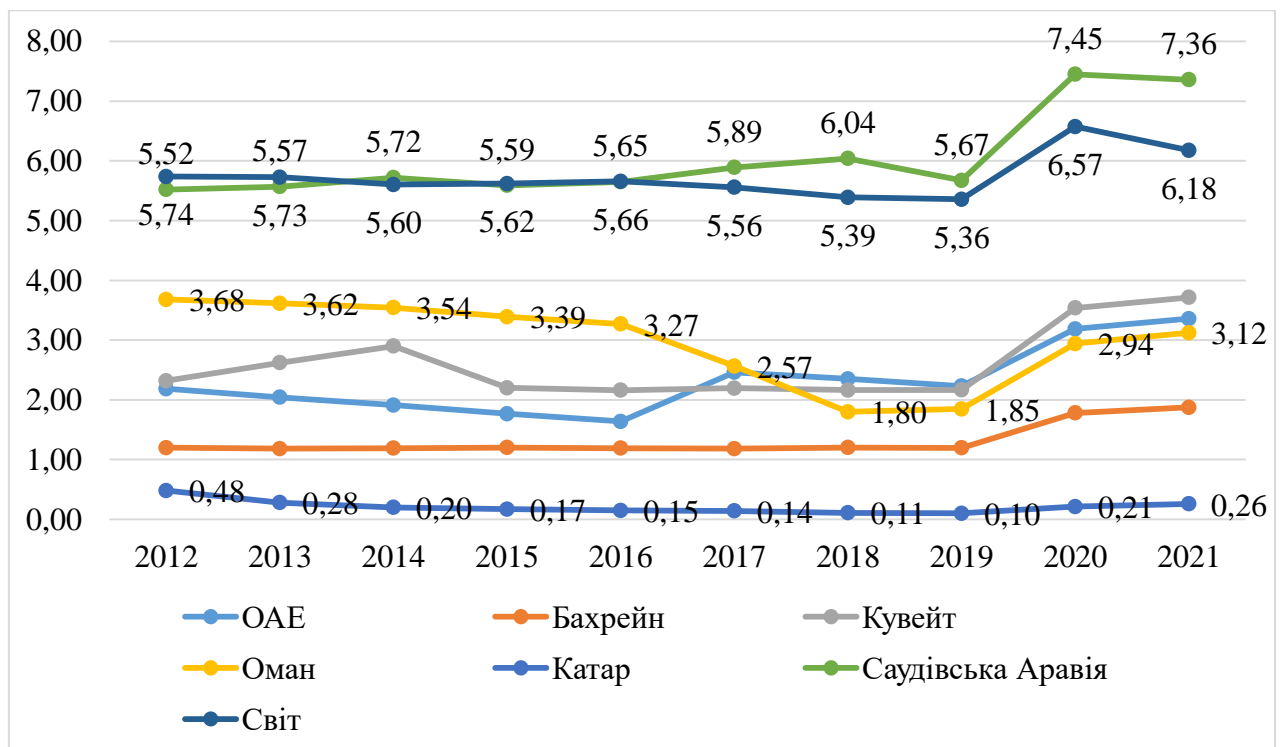

Рис. 3.1. Динаміка рівня безробіття у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [73]

Необхідно зазначити, що в усіх аналізованих країнах рівень безробіття збільшився в 2020 році, що зумовлено світовою економічною кризою, у зв'язку із пандемією коронавірусної інфекції.

Проведемо аналіз динаміки інфляції протягом 2012-2021 рр. в країнах Перської затоки (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Динаміка інфляції у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., %
(річний)**

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	2,24	-0,87	-1,02	-15,44	-3,19	5,50	8,21	-4,44	-8,36	д/в
Бахрейн	3,01	0,38	-1,67	-9,26	0,25	5,52	4,36	0,08	-5,50	9,50
Кувейт	7,46	0,22	-6,76	-25,96	-6,84	16,23	11,28	-0,36	-13,91	д/в
Оман	3,61	-2,22	1,76	-19,15	-9,14	7,30	11,73	-2,67	-13,22	д/в
Катар	6,33	0,77	-1,48	-25,13	-8,98	7,79	12,41	-4,83	-14,77	22,48
Саудівська Аравія	4,02	-1,22	-2,27	-16,91	-3,05	7,57	15,68	-1,91	-8,70	14,79
Світ	3,62	2,28	1,94	2,22	1,90	2,86	2,72	2,41	1,76	4,08

Джерело: складено автором за даними [52]

Здійснивши порівняння показників інфляції за 2021 рік із попередніми роками в країнах Перської затоки, можемо побачити, що її рівень збільшився. Перевищення попиту над пропозицією стало причиною високої інфляції 2021 року. Відновлення попиту, підтримане істотними державними виплатами, відбулося швидше, аніж переналаштування або відновлення ланцюжків

постачання (крім того, частину працівників в різних країнах час від часу відправляли на карантин). Вже у 2020 році почали зростати ціни на сировину і продукти харчування, а в 2021 році зростання тривало (рис. 3.2).

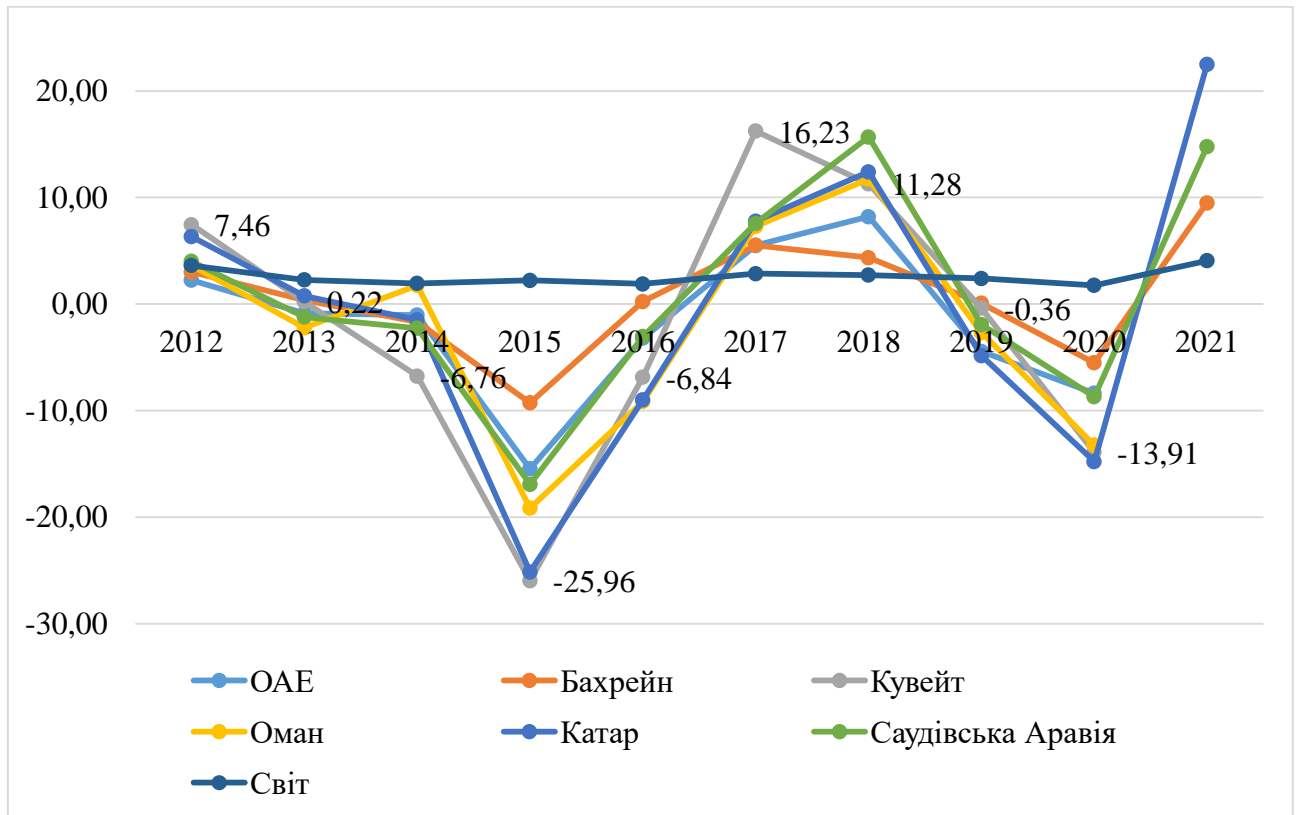

Рис. 3.2. Динаміка інфляції у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., %

Джерело: складено автором за даними [52]

Повномасштабна війна в Україні і санкції Заходу проти Російської Федерації спричинили зростання цін, в першу чергу на енергоносії і продукти харчування, у зв'язку із чим особливо сильно постраждав Близький Схід, так як він залежить від імпорту продовольства.

Зростання інфляції, яке охопило Близький Схід в 2022 році, не пройшло повз Королівства Саудівської Аравії й інших багатих країни-експортерів нафти Перської затоки. Загальне зростання цін в країнах Перської затоки здебільшого було помірним, проте деякі товари все ж таки різко подорожчали. Крім того, інфляція поєднувалася із економічними реформами, котрі також лягають важким тягарем на фінанси домогосподарств. З метою того, аби уникнути незадоволення населення у липні 2022 року ОАЕ і

Саудівська Аравія оголосили щодо субсидій й інших заходів, направлених на пом'якшення збитків від інфляції. Ер-Ріяд заявив, що виділить 5,3 млрд. доларів, 50% – на прямі виплати сім'ям із низькими доходами, а іншу половину – на створення товарних запасів, задля того аби стримати майбутнє зростання цін. Об'єднані Арабські Емірати представили ще амбітніший план, виділивши \$7,6 млрд. на субсидоване погашення 85% майбутнього зростання цін на бензин та 75% – на продукти харчування [].

В країнах Перської затоки інфляція була більш помірною, аніж в інших арабських країнах. Індекс споживчих цін в Саудівській Аравії в травні 2022 року збільшився тільки на 2,2% в річному обчисленні, а в Об'єднаних Арабських Еміратах – на 3,5% за перший квартал. Інфляція стримується завдяки державним субсидіям, котрі звільнили споживачів від суттєвої частини глобального стрибка цін на сировинні товари. КСА, на кшталт, субсидує бензин, отже стрибок цін на енергоносії в світі не змінив ціни на бензоколонках Саудівської Аравії. Проте продукти харчування не субсидуються, відповідно у травні ціни на олії, м'ясо, свіжі продукти, рибу і жири в супермаркетах виростили на 20,7% у порівнянні із аналогічним періодом минулого року [].

Об'єднані Арабські Емірати 7 років тому перестали субсидувати енергоносії, у зв'язку із чим еміратці відчували повною мірою удар від зростання світових нафтових цін. Після вторгнення Російської Федерації до України у лютому 2022 року ціни на бензин в Об'єднаних Арабських Еміратах збільшилися на 70% та досягли еквіваленту 1,23 долара за літр [].

В більшій частині країн РСАДПЗ інфляція, яка збільшилась у середині 2022 року на фоні високих цін на продовольство, являється доволі серйозною проблемою. І хоча показники інфляції набагато нижчі, аніж в інших країнах, прогнозується, що 2022 року інфляція у державах Перської затоки перевищить 2%.

У табл. 3.4 представлено показники зміни валового внутрішнього продукту в країнах Перської затоки в 2012-2021 роках і світові для

порівняння. Відповідно до наявних даних, можемо підсуувати щодо зростання розміру ВВП в 2021 році в усіх країнах Перської затоки.

Таблиця 3.4

Динаміка ВВП (поточні дол. США) у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., млрд дол

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	374,59	390,11	403,14	358,14	357,05	385,61	422,22	417,22	358,87	д/в*
Бахрейн	30,75	32,54	33,39	31,05	32,23	35,47	37,80	38,65	34,72	38,87
Кувейт	174,07	174,16	162,63	114,57	109,42	120,71	138,18	136,20	105,96	д/в
Оман	87,41	89,94	92,70	78,71	75,13	80,86	91,51	88,06	73,97	85,87
Катар	186,83	198,73	206,23	161,74	151,73	161,1	183,34	175,84	144,41	179,57
Саудівська Аравія	735,97	746,65	756,35	654,27	644,94	688,59	816,58	803,62	703,37	833,54
Світ	75488,10	77607,20	79708,8	75179,3	76465,6	81404,0	86413,0	87652,9	84906,8	96100,1

Джерело: складено автором за даними [52]

*д/в – дані відсутні

Об'єднані Арабські Емірати являються однією із найбільш економічно розвинених країн регіону Північної Африки і Близького Сходу. Її частка ВВП у загальносвітовому люсязі складає 0,481%, таким чином проведемо аналіз даної країни більш детально. Дані щодо ВВП Об'єднаних Арабських Еміратів в 2021 році відсутні, отже розглянемо результат 2020 року. У 2020 році валовий внутрішній продукт АОЕ складав 358,9 млрд. дол., посідав 34-е місце в світі й був на рівні ВВП Аргентини (383,1 млрд. дол.), ВВП Єгипту (369,3 млрд. дол.), ВВП Норвегії (362,5 млрд. дол.), ВВП Філіппін (361,5 млрд. дол.), ВВП Данії (356,1 млрд. дол.), ВВП Гонг Конга (349,4 млрд. дол.), ВВП Сінгапуру (340,0 млрд. дол.), ВВП Малайзії (336,7 млрд. дол.). Частка ВВП Об'єднаних Арабських Еміратів у світі складала 0,42%.

ВВП Об'єднаних Арабських Еміратів був у 2.5 разів більшим, ніж ВВП Катару (144,41 млрд. дол.), в 5,7 разів більшим ВВП Оману (73,97 млрд. дол.), проте на 48,7% був меншим, ніж ВВП Саудівської Аравії (703,37 млрд. дол.).

ВВП Об'єднаних Арабських Еміратів був на 98,3% меншим, ніж ВВП Сполучених Штатів Америки (20 893,7 млрд. дол.), на 97,6% ніж ВВП Китаю (14 722,8 млрд. дол.), на 92,9% ніж ВВП Японії (5 057,8 млрд. дол.), на 90,7% ніж ВВП Німеччини (3846,4 млрд. дол.), на 87% ніж ВВП Великобританії (2 764,2 млрд. дол.).

Зміна ВВП у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр. зображена на рис. 3.3.

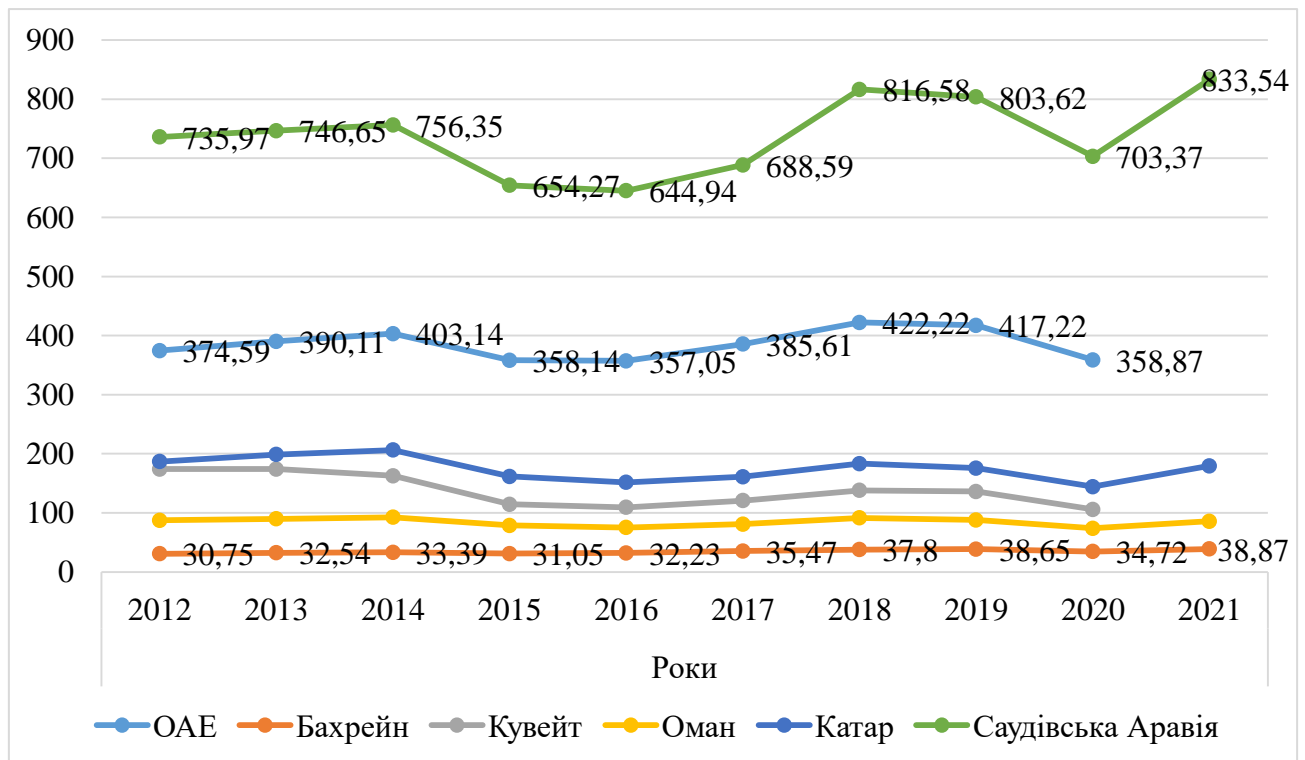

Рис. 3.3. Динаміка ВВП (поточні дол. США) у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., млрд дол

Джерело: складено автором за даними [52]

Після зниження показника валового внутрішнього продукту Саудівської Аравії в 2020 році на 100,25 млрд. дол. (12,47%), в 2021 році він зріс та становив 833,54 млрд. дол. (в поточних цінах дол. США). В 2020 році

значення даного показника становило 703,37 млрд. дол., інакше кажучи, в порівнянні із попереднім роком, зростання становило 130,17 млрд. дол. (18,51%). Поточне значення ВВП являється абсолютним максимумом для Саудівської Аравії за період спостереження Світовим Банком за вказаним статистичним показником. Абсолютне мінімальне значення ВВП Саудівської Аравії було зафіксовано 1968 року: в той час воно складало 4,19 млрд. дол.

У період, починаючи із 2012 по 2021 рік, динаміка змін ВВП Саудівської Аравії показує різноспрямований характер змін, усереднене зростання складає 2,73% на рік. В абсолютних значеннях максимальний приріст був відмічений в 2011 році – на 43,03 млрд. дол., а максимальне падіння – в 2015 році, в той час він знизився на 102,08 млрд. дол.

Показник валового внутрішнього продукту, який збільшився, відповідно до підсумків 2021 року перемістив Саудівську Аравію на 18 місце у рейтингу країн Світового банку за вказаним показником. Такі країни як Мексика (15 місце), Індонезія (16 місце) і Нідерланди (17 місце) випереджають Саудівську Аравію в рейтингу. Натомість Саудівська Аравія випереджає в рейтингу такі країни як Туреччина (19 місце), Швейцарія (20 місце) та Польща (21 місце).

У наступній таблиці проведемо аналіз динаміки зростання ВВП (поточні дол. США) в країнах Перської затоки за 2012-2021 рр. (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Динаміка зростання ВВП (поточні дол. США) у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., %

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	4,48	5,05	4,41	5,06	2,98	2,37	1,19	3,41	-6,13	д/в
Бахрейн	3,73	5,42	4,35	2,49	3,56	4,29	2,11	2,17	-4,94	2,23
Кувейт	6,63	1,15	0,50	0,59	2,93	-4,71	2,43	-0,55	-8,86	д/в
Оман	8,86	5,23	1,29	5,02	5,05	0,30	1,29	-1,13	-3,20	д/в

Катар	4,73	5,56	5,33	4,75	3,06	-1,50	1,23	0,77	-3,64	1,52
Саудівська Аравія	5,41	2,70	3,65	4,11	1,67	-0,74	2,51	0,33	-4,14	3,24
Світ	2,71	2,82	3,06	3,08	2,80	3,38	3,28	2,61	-3,27	5,80

Джерело: складено автором за даними [48]

Як можна побачити згідно даних табл. 3.5, відносно стабільне зростання ВВП (поточні дол. США) в країнах Перської затоки змінювалось періодичним падінням. У той же час, якщо зниження зростання в 2017 році не відбулось в Бахреїні та Світі, то в 2020 році усі країни Перської затоки та Світ відчули негативний вплив пандемії на цей показник. Найпомітніше падіння показника зростання ВВП (поточні дол. США) мало місце в Кувейті (-4,71% в 2017 році і -8,86% в 2020 році). Натомість Оман відчув найменші коливання.

В 2020 році ВВП Кувейту значно зменшився та складав 105,96 млрд. дол. (в поточних цінах дол. США). В 2019 році значення аналізованого показника складало 136,20 млрд. дол., інакше кажучи, у порівнянні із попереднім роком, падіння становило -30,24 млрд. дол. (-22,2%). Абсолютне максимальне значення ВВП Кувейту було відмічено в 2013 році, в той час воно складало 174,16 млрд. дол. Поточне значення показника являється мінімальним за період останніх 10 років (рис. 3.4). Абсолютне мінімальне значення ВВП Кувейту було відмічено 1965 року: в той час воно складало 2,10 млрд. дол.

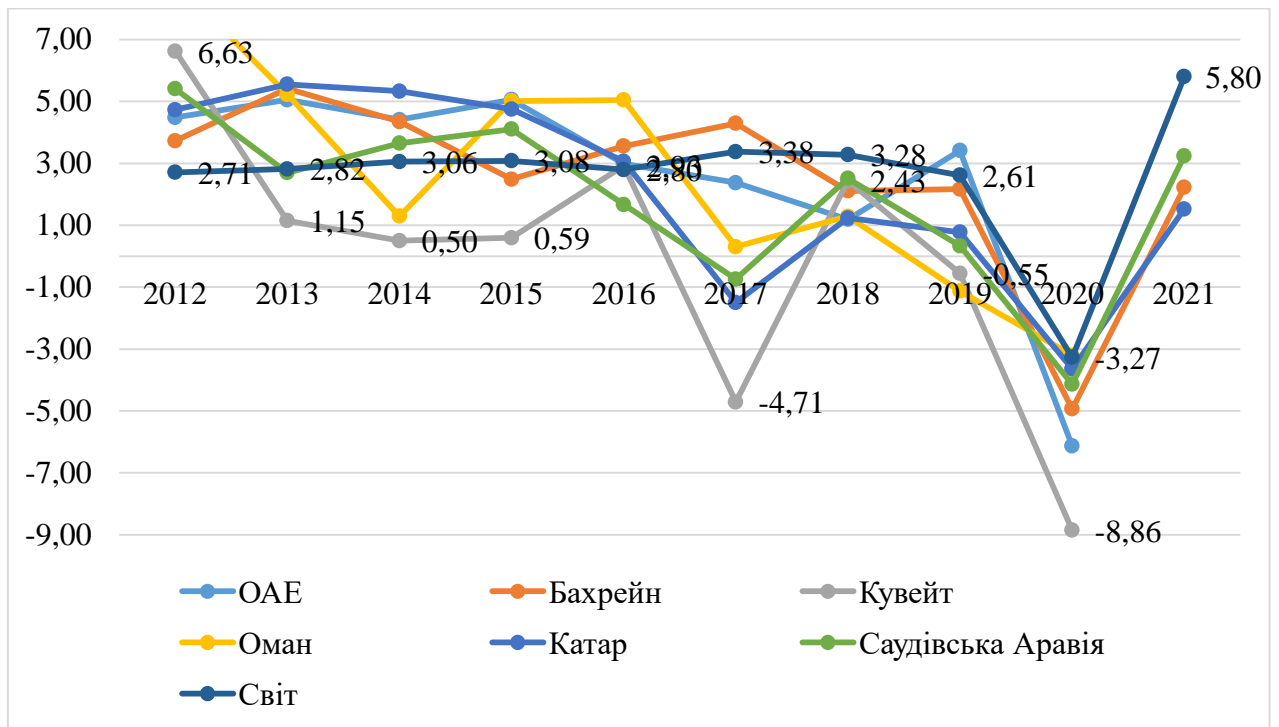

Рис. 3.4. Динаміка зростання ВВП (поточні дол. США) у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., %

Джерело: складено автором за даними [48]

Динаміка змін ВВП Кувейту за період, починаючи із 2012 по 2020 рік, показує різноспрямований характер змін, усереднене зростання складає 0,70% на рік. В абсолютних значеннях максимальний приріст ВВП Кувейту був відмічений в 2011 році – на 38,65 млрд. дол., а максимальне падіння – в 2015 році, в той час він знизився на 48,06 млрд. дол. Показник ВВП, який зменшився, відповідно до підсумків 2020 року перемістив Кувейт на 61 місце у рейтингу країн Світового банку за даним показником.

Розглянемо зміну показника ВВП на душу населення (поточні дол. США) в країнах Перської затоки за 2012-2021 роки (табл. 3.6).

В 2021 році ВВП на душу населення Катару значно зріс та складав 61,276 тис. дол (в поточних цінах дол. США). В 2020 році значення аналізованого показника складало 50,124 тис. дол., інакше кажучи, у порівнянні із попереднім роком, зростання становило +11,151 тис. дол. (+22,25%).

Таблиця 3.6

**Динаміка ВВП на душу населення (поточні дол. США) у країнах
Перської затоки за 2012-2021 рр., тис. дол**

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	40,977	42,413	43,752	38,663	38,142	40,645	43,839	42,701	36,285	д/в
Бахрейн	23,654	24,744	24,989	22,634	22,608	23,743	24,086	23,552	20,407	22,232
Кувейт	51,979	49,388	44,062	29,870	27,653	29,759	33,399	32,373	24,812	д/в
Оман	24,988	23,889	23,018	18,445	16,773	17,329	18,947	17,701	14,485	16,439
Катар	85,076	85,051	83,858	63,039	57,163	59,125	65,908	62,088	50,124	61,276
Саудівська Аравія	25,244	24,845	24,464	20,628	19,879	20,802	24,229	23,451	20,204	23,586
Світ	10,648	10,816	10,976	10,232	10,286	10,826	11,366	11,407	10,936	12,263

Джерело: складено автором за даними [47]

Абсолютне максимальне значення ВВП на душу населення Катару було відмічено в 2012 році, в той час як він становив 85,076 тис. дол. Абсолютне мінімальне значення ВВП на душу населення Катару впродовж останніх десяти років було зафіксовано в 2020 році: 50,124 тис. дол. Динаміка змін ВВП на душу населення Катару у період починаючи із 2012 по 2021 рік показує найбільш часто негативний характер змін, усереднене падіння складає 2,03% на рік. В абсолютних значеннях максимальний приріст ВВП на душу населення Катару був відмічений в 2011 році – на 15,007 тис. дол., а максимальне падіння – в 2009 році, в той час показник знизився на 21,140 тис. дол. Відповідно до підсумків 2021 року значно збільшений показник ВВП на душу населення перемістив Катар на 10 місце в рейтингу країн Світового банку за аналізованим показником.

В Об'єднаних Арабських Еміратах в 2020 році ВВП на душу населення був більшим, аніж ВВП на душу населення в світі (10,936 тис. дол.) на 25,333

тис. дол. ВВП на душу населення в ОАЕ в 2020 році становив 36,285 тис. дол., посідав 33-є місце в світі та був на рівні ВВП на душу населення у Макао (37,474 тис. дол.), ВВП на душу населення в Андоррі (37,072 тис. дол.), ВВП на душу населення Пуерто Ріко (36,052 тис. дол.), ВВП на душу населення Нової Каледонії (34,006 тис. дол.), ВВП на душу населення Мальти (33,771 тис. дол.). ВВП на душу населення в Об'єднаних Арабських Еміратах був більшим на 80,4%, аніж ВВП на душу населення у Саудівській Аравії (20,204 тис. дол.), у 2,9 разів більшим ніж ВВП на душу населення в Омані (14,485 тис. дол.), проте був меншим на 28,6%, аніж ВВП на душу населення в Катарі (50,124 тис. дол.). ВВП на душу населення в ОАЕ був у 3,5 разів більшим, аніж ВВП на душу населення в Китаї (10,229 тис. дол.), однак був на 42,5% меншим, аніж ВВП на душу населення в Сполучених Штатах Америки (63,123 тис. дол.), на 21% меншим ніж ВВП на душу населення в Німеччині (45,909 тис. дол.), меншим на 10,9% ніж ВВП на душу населення Великобританії (40,718 дол.), меншим на 9,3% ніж ВВП на душу населення Японії (39,990 тис. дол.). За показника ВВП на душу населення на такому ж рівні, як ВВП на душу населення США (63,123 тис. дол.), ВВП ОАЕ було б 624,3 млрд. дол., що в 74% більше фактичного рівня. За показника ВВП на душу населення на такому ж рівні, як ВВП на душу населення в Катарі (50,815 тис. дол.), кращого сусіда, ВВП ОАЕ було б 502,6 млрд. дол., що в 40% більше фактичного рівня.

Показники зростання ВВП на душу населення в країнах Перської затоки представлено у табл. 3.7.

Таблиця 3.7

**Динаміка зростання ВВП на душу населення (поточні дол. США) у
країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., %**

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	2,26	4,41	4,23	4,51	1,91	1,01	-0,32	1,93	-7,27	д/в

Бахрейн	1,99	4,21	2,71	-0,19	-0,36	-0,48	-2,79	-2,30	-8,31	-0,51
Кувейт	0,87	-3,94	-3,98	-3,20	-0,23	-7,04	0,42	-2,20	-10,21	д/в
Оман	1,18	-2,23	-5,31	-0,89	0,08	-3,71	-2,14	-4,02	-5,70	д/в
Катар	-2,91	-0,79	0,08	0,40	-0,38	-4,04	-0,84	-1,02	-5,28	-0,19
Саудівська Аравія	2,20	-0,37	0,75	1,48	-0,60	-2,71	0,68	-1,32	-5,64	1,70
Світ	1,47	1,58	1,83	1,88	1,61	2,20	2,14	1,53	-4,27	4,82

Джерело: складено автором за даними [48]

ВВП Бахрейну в 2021 році зріс та становив 38,87 млрд. дол. (в поточних цінах долара США). В 2020 році значення аналізованого показника становило 34,72 млрд. дол., інакше кажучи, у порівнянні із попереднім роком, зростання становило 4,15 млрд. дол. (+11,94%). Поточне значення ВВП являється абсолютним максимумом для Бахрейну за період спостереження Світовим Банком за вказаним статистичним показником. Абсолютне мінімальне значення ВВП Бахрейну було відмічено 1986 року: в той час воно складало 3,05 млрд. дол.

Динаміка змін ВВП Бахрейну у період, починаючи із 2012 по 2021 рік, показує здебільшого позитивний характер змін, усереднене зростання складає 3,27% на рік. Максимальний відносний приріст ВВП Бахрейну в значеннях до попереднього року було відмічено 2000 року (+36,88%, +2,44 млрд. дол.), а максимальне падіння – 1986 року (-16,42%, -599,47 млн. дол.). У абсолютних значеннях максимальний приріст був відмічений 2021 року – на 4,15 млрд. дол., а максимальне падіння – в 2020 році, у той час він зменшився на 3,93 млрд. дол. Показник ВВП, який збільшився, за підсумками 2021 року перемістив Бахрейн на 91 місце у рейтингу країн Світового банку за вказаним показником.

Валова додана вартість (ВДВ) розраховується як різниця між випуском в основних цінах і проміжним споживанням. Вона включає в себе первинні

доходи, які створюються учасниками виробництва та розподіляються між ними (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Динаміка валової доданої вартості у базових цінах (поточні дол. США) у країнах Перської затоки за 2012-2021 рр., млрд дол

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	374,6	390,1	403,1	358,1	357,0	385,6	422,2	417,2	358,9	д/в
Бахрейн	30,45	32,23	33,15	30,84	31,99	35,09	37,39	37,56	33,73	37,83
Кувейт	188,51	187,46	176,99	124,19	116,36	128,01	146,63	145,45	112,43	д/в
Оман	91,15	93,62	96,14	80,80	75,65	81,77	92,44	89,48	75,38	87,81
Катар	185,93	197,86	205,59	161,25	151,42	160,87	182,81	174,87	143,56	178,63
Саудівська Аравія	730,24	741,00	750,08	647,34	638,04	682,35	793,98	779,10	672,10	780,30
Світ	72609,40	73566,00	74824,60	69391,90	70586,60	74692,40	78267,40	д/в	д/в	д/в

Джерело: складено автором за даними [49]

Додана вартість Об'єднаних Арабських Еміратів в 2020 році складала 358,9 млрд. дол., займала 31 місце в світі та була на рівні доданої вартості Ізраїлю (365,1 млрд. дол.), доданої вартості Філіппін (361,5 млрд. дол.), доданої вартості Єгипту (350,7 млрд. дол.). Частка доданої вартості Об'єднаних Арабських Еміратів в світі складала 0,44%.

Додана вартість ОАЕ була у 2,3 разів більшою, аніж додана вартість Катару (143,56 млрд. дол.), у 5,4 разів більшою ніж додана вартість Оману (75,38 млрд. дол.), проте була меншою на 48,8%, аніж додана вартість Саудівської Аравії (672,10 млрд. дол.). Додана ціна на душу населення в Об'єднаних Арабських Еміратах була більшою на 80,1% за додану вартість на душу населення в Саудівському Королівстві (20,143 дол), у 2,8 разів більшою за додану вартість на душу населення в Омані (12,908 дол), проте

була меншою на 32,2%, аніж додана вартість на душу населення Катарі (53,527 дол).

За період 2014-2020 років додана вартість Оману у поточних цінах знизилась на 19,9 млрд. дол. (на 23,1%) до 75,38 млрд. дол; зміна відбулася на 23.0 млрд. дол. завдяки зростанню чисельності населення на 1,1 млн., а також на -42,8 млрд. дол. внаслідок падіння доданої вартості на душу населення на 8,389 дол. Середньорічний приріст доданої вартості Оману знаходився на рівні -3,3 млрд. дол. чи -4,3%. Середньорічний приріст доданої вартості Оману у постійних цінах складав 2,4%. Частка в світі знизилась на 0,033%. Частка Азії зменшилась на 0,12%. За період 2014-2020 років додана вартість на душу населення в Омані зменшилась на 8,389 дол. (на 39,4%) до 12,908 дол. Середньорічний приріст доданої вартості на душу населення у поточних цінах складав -1398.2 дол. чи -8,0%. Додана вартість Оману у 2020 році складала 65,9 млрд. дол., займала 72-е місце в світі та була на рівні доданої вартості Люксембургу (66,8 млрд. дол.), доданої вартості Гани (64,4 млрд. дол.), доданої вартості Танзанії (62,7 млрд. дол.), доданої вартості Судану (61,8 млрд. дол.). Частка доданої вартості Оману в світі становила 0,081%. Порівняння доданої вартості Оману і сусідів в 2020 році. Додана вартість Оману була у 2,4 разів більшою, аніж додана вартість Ємену (27,6 млрд. дол.), проте була на 90,6% меншою, аніж додана вартість Саудівської Аравії (701,3 млрд. дол.), на 81,6% ніж додана вартість Об'єднаних Арабських Еміратів (358,9 млрд. дол.). В Омані додана ціна на душу населення була у 14,0 разів більшою, аніж додана вартість на душу населення в Ємені (923,4 дол), проте була меншою на 64,4%, аніж додана вартість на душу населення в Об'єднаних Арабських Еміратів (36,285 дол), на 35,9% меншою за додану вартість на душу населення Саудівської Аравії (20,143 доларів).

Представимо зміну показника нафтової чи природної ренти, іншими словами додаткового доходу, який одержується понад певний прибуток на витрачені капітал та працю, в країнах Перської затоки (табл. 3.9).

**Динаміка нафтової ренти (% ВВП) у країнах Перської затоки
за 2012-2021 рр., %**

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ	28,44	25,75	23,05	13,12	10,81	13,02	16,58	16,35	11,51	д/в
Бахрейн	19,87	20,59	18,55	9,60	7,40	8,73	11,08	9,74	7,36	д/в
Кувейт	53,95	53,05	50,96	37,08	32,52	36,97	45,12	40,54	31,61	д/в
Оман	42,76	40,99	36,08	21,39	18,26	21,77	26,68	24,86	19,37	д/в
Катар	28,29	25,06	21,33	12,49	10,61	12,87	15,55	13,68	11,66	д/в
Саудівська Аравія	48,38	45,18	40,43	23,57	19,62	23,68	29,30	24,60	17,70	д/в
Світ	2,73	2,48	2,16	0,97	0,81	1,12	1,59	1,36	0,88	д/в

Джерело: складено автором за даними [61]

Для Кувейта характерним є найбільше значенням показника нафтової ренти (від 31,61% в 2016 році до 53,95% в 2012 році), найменше – для Бахрейна (від 7,36% в 2020 році до 20,59% в 2013 році). До того ж необхідно зазначити, що нафтова рента у всіх країн Перської затоки є суттєво вищою аніж загальносвітовий показник, який змінювався за аналізований період від 0,81% в 2016 році до 2,73% в 2012 році.

Слідуючим кроком буде аналіз динаміки державних доходів та витрат країн Перської затоки за 2012-2021 роки, млрд. (у національній валюті) (табл. 3.10).

Відповідно до показника сальдо, державні доходи Об'єднаних Арабських Еміратів перевищували державні витрати в 2012-2015 роках і 2018-2019 роках й в 2021 році. Найвище позитивне сальдо відмічене в 2012 році (123,89 млрд.), найменше в 2020 році (-68,44 млрд.).

Що стосується Бахрейну, то у країні на постійній основі відмічається дефіцит державного бюджету (негативне сальдо).

Таблиця 3.10

Динаміка державних доходів і витрат країн Перської затоки за 2012-2021 рр., млрд (в національній валюті)

Назва країни	Роки									
	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
ОАЕ										
Доходи	524,78	554,76	518,75	381,38	378,48	404,41	465,56	470,89	367,87	477,77
Витрати	400,89	434,49	490,46	425,61	415,45	428,21	448,16	464,21	436,31	472,85
Сальдо	123,89	120,27	28,29	-44,24	-36,97	-23,80	17,40	6,68	-68,44	4,92
Бахрейн										
Доходи	3,05	2,98	3,13	2,13	2,13	2,42	3,09	3,45	2,33	3,06
Витрати	3,74	4,06	3,57	4,26	4,24	4,29	4,77	4,75	4,66	4,68
Сальдо	-0,69	-1,09	-0,43	-2,14	-2,11	-1,87	-1,68	-1,30	-2,33	-1,62
Кувейт										
Доходи	34,76	35,55	30,45	20,31	18,03	19,70	24,31	22,84	17,12	21,32
Витрати	18,91	18,84	20,50	18,76	17,77	18,81	21,27	21,57	21,26	21,54
Сальдо	15,85	16,71	9,96	1,55	0,26	0,89	3,04	1,27	-4,14	-0,22
Оман										
Доходи	14,35	14,55	14,20	9,34	7,22	9,01	11,12	11,50	8,43	11,20
Витрати	12,98	13,59	14,76	13,48	12,89	12,26	13,48	13,13	13,00	12,02
Сальдо	1,37	0,96	-0,56	-4,14	-5,67	-3,25	-2,36	-1,64	-4,57	-0,82
Катар										
Доходи	282,20	360,52	358,13	353,17	192,97	186,47	230,23	237,76	187,82	218,90
Витрати	210,71	204,66	242,58	227,01	221,69	203,27	192,84	208,42	182,40	192,14
Сальдо	71,49	155,85	115,56	126,15	-28,71	-16,79	37,40	29,34	5,42	26,76
Саудівська Аравія										
Доходи	1246,54	1152,61	1040,14	612,69	519,45	621,50	905,61	926,85	778,63	962,49
Витрати	917,20	994,73	1140,60	1001,29	860,51	859,79	1078,75	1059,00	1075,73	1038,93
Сальдо	329,34	157,87	-100,46	-388,60	-341,06	-238,29	-173,14	-132,16	-297,10	-76,45

Джерело: складено автором за даними [10]

Державні доходи Кувейту зменшувались в 2016 році й в 2020 році, що пов'язано зі світовими фінансовими кризами, однак у той же час, зниження державних витрат, дало змогу уникнути дефіциту бюджету в 2016 році. В 2020-2021 роках показник сальдо Кувейту був негативним, відповідно 4,14 та 0,22 млрд.

Державний бюджет Оману характеризується негативним сальдо із 2014 року. Максимальне падіння мало місце в 2020 році (4,57 млрд.).

Економіка Катару являє собою одну із найбільш стійких з-поміж інших країн Перської затоки. Негативне сальдо бюджету аналізованої країни відмічене тільки в 2016-2017 роках. Пандемія коронавірусної інфекції в 2020 році зумовила зменшення показника доходу Катару, однак останній втримав позитивне значення сальдо.

Найбільший бюджет з-поміж країн Перської затоки належить Саудівському Королівству, однак у той же час, із 2013 року позитивне сальдо у даній країні зафіксоване не було. Найбільше зниження різниці між доходами та витратами мало місце в 2015 році (388,6 млрд.), найменше – в 2021 році (76,45 млрд.).

Таким чином, економічне зростання країн Ради співробітництва арабських держав Перської затоки після падіння в 2020 році поволі пришвидшується в 2022 році й скоріш за все досягне найбільших показників за останні десятиліття. Однак зростання ускладнюється зростаючою інфляцією. Ціни на сиру нафту, котра являється ключовим предметом експорту для країн Перської затоки, різко збільшились після початку російсько-українського конфлікту. Фахівцями прогнозується, що річне економічне зростання в основному країн Перської затоки складатиме у середньому 5,9% цього року. До того ж, відповідно до даних за перший квартал 2022 року простежується суттєве зростання й у нафтових секторах, пов'язане зі зростанням ділової активності і появою нових робочих місць в Катарі, Саудівському Королівстві й Об'єднаних Арабських Еміратах.

Внесок первинного сектора, у котрому домінуючі позиції займає сільське господарство, у ВВП Арабського регіону в 2020 році складав 5,6%, за значення аналогічного середнього світового показника 4,3%. В нафтовидобувних країнах Перської затоки її частка у ВВП не перевищує 1%. [64]. Загалом по Арабському регіону с/г відіграє значно меншу роль у порівнянні із іншими регіонами світу, які розвивається. Зважаючи на це, з-

поміж всіх регіонів світу Арабський регіон виділяється найменшим коефіцієнтом самозабезпеченості продуктами харчування.

Не дивлячись на зусилля, які вживаються урядами арабських держав в період останніх двох десятиліть в аграрному секторі арабського регіону не було зафіксовано помітного прогресу. Загалом по регіону середньорічний приріст вартості сільськогосподарської продукції складав приблизно 1% й був майже вдвічі нижчим за показник приросту населення. У зв'язку із цим значно зріс розрив між зростаючим ринковим попитом, котрий суттєвою мірою представлений молодим населенням, який потребує гарної дієти, з однієї сторони та обмеженими можливостями сільськогосподарських виробників, з іншої сторони.

З-поміж всіх регіонів світу Арабський регіон виділяється найбільшим вкладом у ВВП видобувних галузей, в першу чергу газової і нафтової промисловості, що складає 24,5% [32], що майже у 5 разів перевищує аналогічний середньосвітовий показник. У Саудівській Аравії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Іраку, Катарі, Омані й Кувейті частка природного газу і нафти складає у структурі ВВП більш ніж 30%.

Домінуюче становище в забезпеченні регіону електроенергією традиційно у регіоні займає теплова електроенергетика, яка ґрунтується на вуглеводневому паливі. Альтернативні джерела енергії, включаючи сонце та вітер, не дивлячись на їх величезний потенціал, до останнього часу застосовувалися мінімальною мірою. Частка останніх у виробництві енергії в регіоні у 2017 році складала тільки 1%. Однак впродовж останніх років інтерес країн регіону до «зеленої» енергетики значною мірою підвищився. В Єгипті, ОАЕ, Марокко й інших країнах при участі іноземних інвесторів розробляються та реалізуються великі проєкти створення вітрових та сонячних парків. Обробна промисловість, не дивлячись на зусилля урядів арабських країн, не одержала належної уваги, що відповідає їх величезним трудовим і природним ресурсам, до того ж внутрішнім потребам розвитку.

Питома вага обробних галузей промисловості у ВВП регіону 2020 року складала тільки 10,4 % за середньосвітового показника 17,0% [64].

Основну частину промислового комплексу регіону становлять харчова і текстильна галузі, виробництво будівельних матеріалів, нафтохімічна, нафтопереробна, промисловість. Стратегії економічної диверсифікації нафтовидобувних країн направлені на виробництво ліків, алюмінію, азотних добрив, сталі й інших, нових для регіону видів продукції.

З-поміж більшості регіонів світу Арабський регіон виділяється вкрай низькою питоною вагою в структурі промислового виробництва продукції машинобудування. Із широкого спектру продукції машинобудування в країнах регіону поширене виготовлення електроніки і побутової техніки: телефонів, кондиціонерів, телевізорів, холодильників, газових плит і пральних машин. Питома вага високих технологій в промисловому експорті країн арабського світу складає менше 1%, в той час як в середньому в світі вказаний показник становить 17%. Протягом останніх десятиліть в економічній структурі регіону постійно підвищувалася питома вага третинного сектора. В 2020 році частка галузей сектора послуг у ВВП Арабського регіону складала 52,6% й була значно нижчою від середнього світового показника (67,1%) [64]. На сьогоднішній день за умов пандемії COVID-19 транспортні, торгові, туристичні й інші галузі сектора послуг зазнають найбільших втрат.

Більшістю країн регіону міжнародний в'їзний туризм розглядається у вигляді одного із найбільш перспективних напрямів економічного розвитку. Багатогалузева сфера туристичних послуг робить суттєвий внесок у наповнення ВВП арабських країн, у вирішення актуальної проблеми забезпечення зайнятості населення, сприяє більш сталому розвитку економіки [74]. Оман й Об'єднані Арабські Емірати спеціалізуються на наданні туристичних послуг на міжнародному ринку.

В промисловому імпорті країн Арабського регіону превалюють медикаменти, транспортні засоби, кольорові і чорні метали, промислове

обладнання, виробу побутової електротехніки й електроніки. До того ж, арабські держави й, в першу чергу, країни Перської затоки являються великими імпортерами озброєнь.

Найбільші світові економічні держави являються головними торговими партнерами арабів на світовому ринку: Республіка Корея, країни Євросоюзу, Японія, Китай і навіть Індія. Частка обсягу торгового обороту між арабськими державами в загальному товарообігу через схожість структури їхніх економік, невелика та складає приблизно 10% [32].

Урядами країн Арабського регіону вітаються прямі іноземні інвестиції (ПІІ) на їх території, розглядаючи їх у вигляді засобів пришвидшення й диверсифікації економічного розвитку, виходу на зарубіжні ринки, залучення додаткових фінансових ресурсів, модернізації промисловості і зміцнення позицій приватного сектору, високих технологій і менеджменту, до того ж підвищення зайнятості і професійної кваліфікації місцевого населення. Численна і недорога робоча сила, надзвичайні ресурси природного газу і нафти являють собою основні фактори, котрі залучають до регіону іноземних інвесторів.

З-поміж основних перешкод, що утримують інвесторів від вкладень в економіку регіону, окрім політичної нестабільності, фахівці називають корупцію, невизначеність макроекономічних перспектив в країнах регіону, протекціонізм, бюрократизм, не зовсім зрозуміле і прозоре законодавство. До слабких сторін вони також відносять низький рівень залучення до громадського виробництва жінок, специфічні особливості традиційної мусульманської культури, недостатньо високий рівень кваліфікації працівників. Фахівці найбільш часто називають найпривабливішими для закордонних інвесторів Оман, ОАЕ, Саудівську Аравію, Бахрейн, Катар.

Таким чином, в ХХІ ст. країни Перської затоки зробили суттєвий якісний стрибок у власному розвитку: сформували суттєві інвестиційні ресурси і зайняли помітне місце на ринку капіталу, створили нові галузі і модернізували традиційні, здійснили реформування національних економік і

системи господарських відносин на регіональному і країновому рівні. В наш час країни просуваються в напрямі інноваційної економіки, «зеленої» економіки, економіки знань.

Паралельно із цим, диверсифікація в РСАДПЗ є ще далекою від бажаного рівня (котрий окреслюється часткою вуглеводнів у ВВП й експорті, що досі перевищує 50%), котрий, крім того, обмежується об'єктивними обставинами – відсутністю досвіду розвитку високотехнологічних виробництв, можливостями (чи обмеженістю) малої економіки, невисоким рівнем людського капіталу.

3.2. Геополітичне значення країн Перської затоки в світовій економічній системі

Близький Схід являє собою один із найбільш вагомих і вузлових регіонів сучасного світу в торговому, політичному, транспортному й енергетичному відношенні. Це окреслюється тим, що, окрім іншого, Країни Близького Сходу та в першу чергу регіон Перської затоки володіє найбільшими вуглеводневими запасами на планеті. Таким чином в останні десятиліття стали найбільш напруженою географічною зоною. Різними міжнародними силами ведеться запекла боротьба за контроль над характером політичної влади в державах регіону, за контроль над місцевими родовищами корисних копалин, розподілом їхньої продукції та ціноутворенням у світовій торгівлі. В економічному і політичному протиборстві приймають активну участь як держави світу, так й місцеві режими.

Держави РСАДПЗ поетапно розширюють сфери власної зовнішньополітичної діяльності. Крім розширення відносин із традиційними союзниками, на кшталт країн Євросоюзу, Великобританії і Сполучених Штатів Америки, вони встановлюють зв'язки із Аргентиною й Бразилією – найбільшими державами Латинської Америки, із Індією й Китаєм – зростаючими азіатськими гігантами.

Роль регіону Перської затоки в світовій політиці окреслюється й тією політикою, котру стосовно нього проводять провідні світові держави. США оголосили його зоною власних життєво вагомих інтересів ще у 1980 році, коли безперебійним постачанням нафти із даного регіону став загрожувати Радянський Союз, котрий ввів свої війська до Афганістану.

Посилення взаємин із Сполученими Штатами Америки було зроблено в ході іракської кризи. В 1990-х роках вони підписали двосторонні угоди і всіма державами, які входять до вказаної регіональної організації. Вагомим аспектом військового співробітництва між державами РСАДПЗ і Сполученими Штатами являється постачання першим американського озброєння. Вони розглядаються США як одна із форм розміщення військової техніки на території даних держав, котру вони можуть застосовувати в разі необхідності. Не без підстав пункт щодо постачання американського озброєння було включено до усіх оборонних угод між Сполученими Штатами і державами РСАДПЗ. Це ж саме відноситься й до здійснення спільних військових маневрів. Проте водночас держави РСАДПЗ прагнули, зазвичай, уникнути включення до тексту угоди пункту щодо надання Сполученим Штатам права розміщувати війська на власній території на постійній основі [65].

Дії численних терористичних угруповань у регіоні Перської затоки перетворюють даний регіон на зону розвитку міжнародної антитерористичної кампанії, започаткованої США після терористичних актів, вчинених 11 вересня 2001 року. Всі держави-члени РСАДПЗ стали учасниками даної кампанії та активно співпрацюють зі Сполученими Штатами Америки й іншими державами у віддзеркаленні даної глобальної загрози безпеці. В 2002 році члени організації ухвалили Маскатську декларацію боротьби із тероризмом, а через два роки підписали Угоду про боротьбу з тероризмом; 2006 року виникла стала антитерористична комісія РСАДПЗ [56].

Вступ членів РСАД в міжнародну антитерористичну коаліцію, до того ж створення у лютому 2005 року Міжнародного антитерористичного центру в Ер-Ріяді, за участю у його діяльності всіх членів об'єднання, всі ці обставини дозволили розширити взаємодію в сфері безпеки зі Сполученими Штатами. США в 2000-х роках активізували військову співпрацю із країнами РСАД, що було пов'язано із підготовкою, а згодом проведенням військових операцій в Іраку й Афганістані. Сполучені Штати в серпні 2006 року уклали із Об'єднаними Арабськими Еміратами, Кувейтом і Катаром угоду щодо довгострокового використання військово-повітряних баз на території вказаних держав на користь забезпечення військових операцій в Афганістані й Іраку [31].

Політика Сполучених Штатів продовжує впливати на регіональну ситуацію й на вирішення проблем забезпечення регіональної безпеки. Не дивлячись на розбіжності, які з'являються між державами РСАДПЗ та Сполученими Штатами, їх пов'язують тісні взаємини, засновані на міцному фундаменті співробітництва в політичній, військовій та економічній сфері. Вашингтон продовжує приділяти даному регіону виключну увагу. Президент Б. Обама, прийшовши до влади, висловився за кардинальну зміну американської політики стосовно мусульманських країн. Президент Обама під час виступу в Каїрі 4 червня 2009 року розкритикував політику попередньої республіканської адміністрації та запропонував ряд нових ідей, в тому числі, що «Ірак треба залишити іракцям» [56].

В Стратегії національної безпеки, прийнятої американською адміністрацією в травні 2010 року і затвердженою президентом Бараком Обамою, в першу чергу зосереджувалась увага на проблемах Ірану й Іраку. Сполучені Штати готові були взяти на себе відповідальність за забезпечення «єдності Іраку, зміцнення демократії у даній країні і його реінтеграції в регіон, за трансформацію іранської політики в напрямку відмови від придбання ядерної зброї, підтримки тероризму, загроз щодо її сусідів» [58].

Проте внутрішньополітична боротьба в Іраку й активізація дій терористів, котрі створили на великій частині даної країни Ісламську державу, поставили перед Сполученими Штатами Америки нові завдання. Вони очолили антитерористичну кампанію боротьби із Ісламською державою. Сполучені Штати Америки змінили власну політику й стосовно Ірану, розпочавши із ним в 2013 році переговори й ініціювавши підписання міжнародними посередниками й Іраном 24 листопада 2013 року в Женеві попередньої угоди що стосувалась ядерної програми, котра, втім, не поставила крапку у ядерному досьє Ірану, не готового цілком відмовитись від ідеї стати ядерною державою [65].

США в 2000-х роках розширили власну участь в забезпеченні безпеки країн – членів РСАД. В кінці березня 2011 року в Ер-Ріяді пройшла перша нарада Форуму стратегічної співпраці РСАД – США. В заключному комюніке даної наради наголошувалося, що стратегічна взаємодія із оборонних питань, до того ж питань безпеки буде включена до офіційних рамок спільної співпраці між обома сторонами [69].

Взаємодія Сполучених Штатів Америки і країн Затоки трохи змінилася після того, як США почали виробляти сланцеву нафту, використовуючи котру змогли покрити більшу частину власних внутрішніх потреб в енергоресурсах. Тому Саудівська Аравія, головний імпортер нафти до Сполучених Штатів, був змушений знизити власти поставки на американський ринок понад як на 50% із 2014 по 2015 роки [70].

Протягом останніх років зовнішня політика двох держав Перської затоки – Об'єднаних Арабських Еміратів і Саудівської Аравії – зазнала значних змін. Однією із вагомих змін стало зміцнення зв'язків у сфері економіки і безпеки із КНР, на противагу охолодженню стосунків зі Сполученими Штатами. Саудівське Королівство намагалося переорієнтувати власну зовнішню політику після того, як президент США Джо Байден у перші місяці правління почав показувати прохолодну позицію стосовно Ер-Ріяду (на відміну від позиції попереднього Д. Трампа, котрий підтримував

теплі стосунки зі спадкоємцем принцом Мохаммедом). Одним із чинників погіршення стосунків країн Перської затоки та Сполучених Штатів стало те, що Королівство Саудівська Аравія та Об'єднані Арабські Емірати, відмовилися зайняти позицію Заходу що стосувалась війни в Україні.

Не дивлячись на все, на відміну від Саудівського Королівства, у відносинах Об'єднаних Арабських Еміратів зі Сполученими Штатами скоріш за все на відбудеться якийсь серйозний спад в найближчому майбутньому, так як ОАЕ входять до групи I2U2 разом із Ізраїлем, Індією і США. Підписання Об'єднаними Арабськими Еміратами Авраамського договору у 2020 пішло на користь нормалізації дипломатичних відносин країни із Ізраїлем, до того ж зміцненню економічних зв'язків останніх. Через це зростає стратегічна значимість Абу-Дабі [63].

В будь-якому випадку, ситуація на Близькому Сході зазнає істотних змін: відносини Королівства Саудівської Аравії зі Сполученими Штатами Америки стали гіршими, а ОАЕ зміцнили зв'язки як із КНР, так й із Російською Федерацією. У зв'язку із рядом розбіжностей що стосуються істотних питань відносини між США й арабськими країнами трохи загострилися в 2022 році, в першу чергу із ОАЕ і КСА. З-поміж причин конфлікту – різні погляди на війну Російської Федерації в Україні, до того ж небажання Саудівської Аравії й Об'єднаних Арабських Еміратів нарощувати видобуток нафти і замінювати російські постачання на фоні збільшення цін на енергоносії на Заході. У Вашингтоні назвали недостатньо артикульованим «осуд Москви» країнами Перської затоки [5].

Згадані арабські країни пояснюють відмову Заходу в нарощуванні експорту нафти тим, що вони як члени ОПЕК і ОПЕК+, намагаються не використовувати економічні пі політичні проблеми інших країн-членів з метою розширення своїх обсягів виробництва. До того ж, у арабських країн є свої претензії до адміністрації американського президента. Вони вважають, що Сполучені Штати не спроможні реагувати на ракетні удари по країнах Перської затоки зі сторони повстанців-хуситів в Ємені, котрі підтримує Іран

[19]. До того ж, хоча монархії Перської затоки не квапляться допомагати Заходу в запровадженні ембарго на російську нафту, вони неодмінно скористаються неминучим зниженням частки Російської Федерації на європейському нафтовому ринку.

До того ж негативно сприйняте країнами Перської затоки бажання Вашингтону укласти нову ядерну угоду із Тегераном, «котра не стосується іранської агресії в регіоні». Більш того, Об'єднані Арабські Емірати невдоволені затримками постачання винищувачів F-35 зі Сполучених Штатів Америки. Країна не підтримує й діалог по Спільному всеосяжному плану дій (СВПД), що триває [5].

Відносини між Сполученими Штатами Америки та РСАДПЗ продовжують здійснювати суттєвий вплив на регіональну ситуацію та на вирішення проблем забезпечення регіональної безпеки. США вважають себе відповідальними за безпеку даного вагомому для світової політики й економіки геополітичного регіону.

У той же час інший ключовий центр світової політики – Єврооюз (ЄС) в першу чергу зацікавлений в розвитку торговельних й економічних відносин з даним регіоном, котрий являється для його членів найбільш вагомим джерелом енергоресурсів. Після кризи 1990-1991 рр. країни РСАДПЗ почали укладати оборонні угоди із державами, які налужать до Євросоюзу. В даному плані найбільшу активність виявила Велика Британія, котра уклала такого роду угоди зі всіма членами РСАД. Франція слідувала аналогічним курсом [69].

Італія в лютому 1993 року уклала угоду щодо військового співробітництва із Кувейтом і Королівством Саудівською Аравією. Вказаними угодами передбачалось розширення постачання озброєння, до того ж здійснення спільних маневрів на регулярній основі. Європейський Союз, очевидно, діє в напрямку зменшення загроз регіональній безпеці, в першу чергу загрози розповсюдження ядерної зброї, через що тисне на Іран, хоча пальма першості в даній сфері належить Сполученим Штатам.

Євросоюз окреслює наступні цілі власної політики у країнах Перської затоки: подолання бідності, поетапна інтеграція в світову економіку, стійкий соціальний й економічний розвиток. До того ж, співпраця двох сторін має сприяти зміцненню стабільності і безпеки, удосконаленню управління, ліквідації наслідків гуманітарних і природних катастроф [58].

У той же час в роботах європейських науковців акцентується увага на тому, що так як «Захід звинувачують в тому, що він веде боротьбу із ісламом й мусульманами, Європейський Союз повинен встановити більш тісні відносини із тими арабськими й мусульманськими країнами, котрі ведуть боротьбу із тероризмом й ісламським радикалізмом». [77]. Таким чином основними партнерами європейських країн стали держави – члени РСАДПЗ.

Держави Західної Європи на двосторонньому рівні стали відігравати вагомую роль в справі забезпечення безпеки членів РСАДПЗ. Європейці завоювали довіру їх арабських партнерів регіону Перської затоки завдяки власній активній підтримці однієї із держав вказаного регіону – Кувейту, коли в серпні 1990 року він став жертвою іракської агресії. Їх участь в багатонаціональних силах, котрі звільнили Кувейт та повернули суверенітет і незалежність останньому, зміцнили їхні взаємини, в першу чергу у сфері оборонної співпраці. Європейські держави, такі як Італія, Франція, Велика Британія, підписали двосторонні угоди що стосуються надання допомоги у сфері безпеки зі всіма державами – членами РСАДПЗ [31].

Як наслідок європейські країни стали одними із головних постачальників військової техніки й озброєння своїм арабським партнерам в регіоні Затоки. Хоча військове співробітництво проводилось поза межами тих відносин, котрі були встановлені між двома регіональними організаціями – РСАДПЗ і ЄС, однак воно, безсумнівно, сприяло їх зміцненню й розширенню сфер взаємодії. Не без причин між Євросоюзом і РСАДПЗ почало проводитись співробітництво й у політичній галузі.

З ініціативи Європейського Союзу в 1995 році починається регулярний політичний діалог між ним й РСАДПЗ. Він одержав новий імпульс до

розвитку після того, як в 2004 році Євросоюз схвалив «Ініціативу партнерських відносин», котра передбачала зміцнення контактів із РСАДПЗ в контексті загальної стратегії розвитку тісних зв'язків зі всім регіоном Близького Сходу. Включення держав Ради співробітництва до вказаної програми Євросоюзу з нової сторони висвітлювало цілі їхньої співпраці, котрі не обмежувалися тільки практичними завданнями у галузі безпеки, політики й економіки, але і передбачали надання допомоги арабським державам Перської затоки в здійсненні економічних і політичних реформ [71].

Наслідком нових підходів до співпраці із РСАДПЗ стало відкриття на початку 2004 року представництва Європейського Союзу в Ер-Ріяді. ЄС поширив на держави, котрі включені до Ради співпраці, власні програми в галузі освіти. На думку європейського науковця, котрий займається питаннями співпраці між Євросоюзом і РСАДПЗ, «поворот відносин між Євросоюзом і РСАДПЗ в сторону серйознішого політичного діалогу ставить перед ЄС проблему стати актором, котрий має серйозну вагу у регіоні» [51]. Такий висновок є абсолютно правомірним, так як за сучасних умов міжнародної конкуренції за доступ до багатих джерел енергоресурсів не може не супроводжуватись жорстокою боротьбою за політичні позиції у регіоні. Це показує приклад регіону Перської затоки. Все більше провідних світових центрів проявляє інтерес до даного регіону.

Оборонне і військово-політичне співробітництво із країнами Заходу порушило питання що стосувалось встановлення безпосередніх контактів між Радою співробітництва і Північноатлантичним альянсом. В червні 2004 року делегація РСАДПЗ прийняла участь в роботі Стамбульського саміту альянсу, на якому було прийнято Стамбульську ініціативу «Для розвитку відносин із Розширеним Близьким Сходом». Ініціатива акцентувала на готовності країн, які входять до НАТО, розпочати співпрацю із «державами – членами Ради співробітництва арабських держав Затоки – Королівством Саудівська Аравія, Об'єднаними Арабськими Еміратами, Кувейтом, Бахрейном, Катаром й Оманом» [69].

У зв'язку із загостренням ситуації на Близькому Сході держави – члени РСАДПЗ пішли на екстраординарні заходи, націлені на захист власної території і шляхів транспортування газу і нафти – головних статей експорту більшості із них. 11 грудня 2014 року вони досягли домовленості із Північноатлантичним альянсом стосовно спільних дій що стосувалось забезпечення безпеки доставки енергоресурсів на світові ринки [65].

На конференції «НАТО та безпека Затоки» в Доха обговорювалися проблеми безпеки в регіоні Затоки і боротьби із терористичними організаціями. В першу чергу мова йшла щодо Ісламської держави, проте також і щодо інших терористичних угруповань, які діють на Близькому Сході. Генеральний секретар РСАДЗ Абдель Латиф Аз-Зіяні виступив на конференції, він наголосив, що «з метою відображення загроз безпеці потрібно створити єдиний фронт, котрий об'єднує всіх союзників і друзів, що довіряють один одному». Державний міністр Катару із питань оборони відзначив, що «у держав Затоки і НАТО – спільні інтереси» [71].

Відповідно до результатів саміту у Варшаві 8-9 липня 2016 року оприлюднено заяву голів держав й урядів, котрі приймають участь в засіданні Північноатлантичної ради, котра містить інформацію, що стосується стратегічної вагомості регіону Перської затоки. В заяві акцентується увага на необхідності створення регулярних робочих зв'язків між міжнародними секретаріатами Північноатлантичного альянсу та Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), більш того налагодження практичної співпраці із РСАДПЗ та всіма державами-членами Ради [13].

Держави РСАДПЗ прагнуть одержати ширші міжнародні гарантії власної безпеки, таким чином вони не заперечують проти розвитку військово-технічних зв'язків із Китаєм – постійним членом Ради Безпеки ООН. Однак Китайська Народна Республіка не докладає значних зусиль задля підвищення власної ролі в забезпеченні безпеки регіону Перської затоки через розширення оборонної співпраці із державами РСАДПЗ.

Значення вказаного регіону для нашої країни зумовлюється суттєвим потенціалом для взаємовигідного торговельно-економічного співробітництва й наявністю транспортно-логістичних морських комунікацій. Необхідно зазначити, що наша держава належить до країн із дефіцитним балансом енергоресурсів, а нафтовидобувний сектор країн Перської затоки відкриває широкі можливості для технологічного співробітництва, в тому числі, в галузі геологорозвідувальних робіт, видобування, нафтопереробки і розвитку інфраструктури [14].

Важлива роль країн регіону Перської затоки в світовій економічній системі зумовлена вагою останніх на ринках енергопостачань світу. Так, відповідно до рейтингу військово-дослідницького порталу Global Firepower (табл. 3.11), в 2021 році Саудівське Королівство зайняло 3-є місце в світі після Російської Федерації із видобутку нафти (10,425 млн. бар./добу), Ірак – 4-є місце в світі (4,615 млн. бар./добу). Далі, на 6-му місці знаходиться Іран (4,250 млн. бар/добу), на 8-му місці ОАЕ (3,215 млн. бар/добу), далі йде Кувейт на 9-му місці (2,805 млн. бар/добу). Іншими словами, із 9 перших країн світу із видобутку нафти країни Перської затоки посідають 5 місць (3, 4, 6, 8, 9). Необхідно відзначити, що країни Перської затоки, котрі не увійшли до топ-10 світу, також посідають важливі місця в рейтингу: Катар на 17-му місці (1,465 млн. бар/добу) та Оман на 21-му місці (0,98 млн. бар/добу) [60].

Таблиця 3.11

Список країн із видобутку нафти за 2021 рік (ТОП-10 країн)

№ з/п	Країна	Видобуток, млн бар./добу	Споживання, млн бар./добу	Доведені запаси, млн бар./день
1	Сполучені Штати Америки	11,00	19,96	35000,00
2	Росія	10,76	3,65	80000,00

3	Саудівська Аравія	10,425	3,287	266200,00
4	Ірак	4,615	0,826	148800,00
5	Канада	4,265	2,445	170500,00
6	Іран	4,250	1,804	157200,00
7	Китай	3,775	12,47	25630,00
8	Об'єднані Арабські Емірати	3,215	0,896	97800,00
9	Кувейт	2,805	0,446	101500,00
10	Бразилія	2,600	2,956	12630,00

Джерело: складено автором за даними [66]

Таким чином, Сполучені Штати Америки посідають перше місце в світі, як за виробництвом, так й за споживанням нафти, в той же час не покриваючи свої потреби, що змушує їх імпортувати даний енергоресурс, зокрема й із країн Перської затоки. На кшталт із Саудівської Аравії, котра виробляє нафти втричі більше, аніж споживає. Необхідно зазначити, що країни Перської затоки, посідаючи лідируючі місця за виробництвом нафти, за споживанням даного ресурсу мають істотно нижчий рейтинг (Саудівське Королівство 3 місце за виробництвом та 6 за споживанням, Ірак, відповідно 4 та 26 місця (0,826 млн. бар./добу), Іран, відповідно 6 та 12 місця (1,804 млн. бар./добу), Об'єднані Арабські Ємірати, 8 та 24 місце (0,896 млн. бар./добу)), Кувейт 9 та 34 місця (0,446 млн. бар./добу)), таким чином вони можуть продавати надлишки до інших країн.

Відповідно до показника доведених запасів нафти перше місце в світі посідає Венесуела (302300,00 млн. бар./добу). Королівство Саудівська Аравія, як вже було сказано, займає 2 місце (266200,00 млн. бар./добу), Іран – 4 місце (157200,00 млн. бар./добу), Ірак – 5 місце (148800,00 млн. бар./добу), Кувейт – 6 місце (101500,00 млн. бар./добу), Об'єднані Арабські Емірати – 7 місце (97800,00 млн. бар./добу), Катар – 14 місце (25240,00 млн. бар./добу),

Оман – 22 місце (5373,00 млн. бар.), Бахрейн – 64 місце (124,6 млн. бар). Отже, 5 країн Перської затоки займають місця у топ-10 світу за доведеними покладами нафти, що дозволяє передбачати подальший розвиток даного регіону та його ролі у світовій економічній системі.

Висновки до розділу 3

Отже, можемо підбити підсумки, монархії Перської затоки являються найбільшими в світі експортерами нафти. Залежність від нафтогазового сектору робить економіки країн чутливими і вразливими до коливання цін. Зважаючи на це, кожна із країн має власну стратегію економічної диверсифікації й інноваційного розвитку економіки для зменшення такої залежності. Спільна риса у даних стратегіях – бажання диверсифікувати економіку, зробити останню сучасною і заснованою на високих технологіях, цифровізація і масштабні інфраструктурні проекти. Не дивлячись на падіння економічних показників у країнах Перської затоки внаслідок зниження цін на нафту й пандемію, результати структурного реформування економіки в напрямі диверсифікації дають змогу прогнозувати стабілізацію. Привабливість ринку країн РСАДПЗ залишається високою не дивлячись наявні економічні проблеми.

Регіон Перської затоки має ключове значення в світовій енергетичній системі. В той же час, вага регіону Перської затоки в світовій політиці постійно зростає. Даному факту сприяє посилення його економічного потенціалу й фінансових можливостей, до того ж його дипломатичних і політичних ресурсів. Більш того, нові загрози регіональній безпеці, в першу чергу тероризм, виходять за рамки регіону та набувають глобального характеру, таким чином привертають пильну увагу світових держав. Посилюється і зацікавленість глобальних центрів впливу у розвитку контактів із країнами регіону, що підтверджує не тільки можливості, котрі вони мають на сьогоднішній день, але і сприятливі для даних країн перспективи на майбутнє.

РОЗДІЛ 4

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОЛІТИЧНОГО ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇН ПЕРСЬКОЇ ЗАТОКИ

4.1. Проблеми політичного та соціально-економічного розвитку країн Перської затоки

Існуючі проблеми соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки можливо поділити на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх належать наслідки світової кризи, викликані пандемією коронавірусної інфекції, світове зростання інфляції, значне коливання цін на енергоносії, яке мало місце із початку війни в Україні, внаслідок впровадження санкцій до Російської Федерації тощо.

Видання «Modern Diplomacy» відмічає, що в 2020 році криза у галузі охорони здоров'я і потрясіння на ринках, спричинені пандемією COVID-19, до того ж зниженням нафтових цін і світового попиту, спричинили скорочення сукупного ВВП країн Перської затоки на 4,8%. Прогнозується, що бюджетний дефіцит буде зберігатися протягом більшої частини прогнозованого періоду. В трьох країнах із найбільшим дефіцитом в 2020 році – Омані, Бахреїні і Кувейті – збережеться дефіцит і в 2022-2023 роках, проте із меншим співвідношенням до ВВП в 2023 році, ніж у період економічного спаду 2020 року. Відповідно до даних звіту Світового банку, скорочення поставок нафти та найнижча за чотири роки середня ціна на нафту 41,30 дол. за барель у 2020 році спричинили скорочення експорту послуг та товарів країн Перської затоки на 8,1% в реальному вираженні, а профіцит рахунку поточних операцій в 6,8% ВВП в 2019 році змінився дефіцитом в 2,9% ВВП [35].

Зростання інфляції, яка охопила Близький Схід в 2022 році, не пройшла повз Саудівської Аравії й інших багатих країн-експортерів нафти Перської затоки. Загальне збільшення цін в країнах Перської затоки здебільшого було

помірним, проте певні товари різко подорожчали. Окрім цього, інфляція поєднувалася із економічними реформами, котрі також лягають важким тягарем на фінанси домогосподарств. З тією метою аби уникнути незадоволення населення Об'єднані Арабські Емірати і Саудівська Аравія в липні 2022 року оголосили щодо субсидій та інших заходів, направлених на пом'якшення збитків від інфляції. Ер-Ріяд заявив, що виділить 5,3 млрд. дол, половину з цих коштів – на прямі виплати сім'ям із низькими доходами, а іншу половину – на створення товарних запасів, аби стримати майбутнє збільшення цін. Об'єднані Арабські Емірати представили ще більш амбітний план, виділивши 7,6 млрд. дол. на субсидоване погашення 85% майбутнього зростання цін на бензин та 75% – на продукти харчування [15].

В країнах Перської затоки інфляція була більш помірною, аніж в інших арабських країнах. В травні 2022 року індекс споживчих цін в Королівстві Саудівської Аравії збільшився тільки на 2,2% в річному обчисленні, а в Об'єднаних Арабських Еміратах – на 3,5% за перший квартал. Інфляція стримується державними субсидіями, котрі позбавили споживачів суттєвої частини глобального стрибка цін на сировинні товари. Саудівське Королівство, на кшталт, субсидує бензин, таким чином стрибок цін на енергоносії в світі не змінив ціни на саудівських бензоколонках. Однак продукти харчування не субсидуються, відповідно у травні ціни на свіжі продукти, рибу, м'ясо, олії і жири в супермаркетах збільшились на 20,7% у порівнянні із аналогічним періодом минулого 2020 року. Об'єднані Арабські Емірати припинили субсидувати енергоносії 7 років тому, через що еміратці у повній мірі відчули удар від зростання світових нафтових цін. Після вторгнення Російської Федерації в Україну у лютому ціни на бензин в Об'єднаних Арабських Еміратах збільшились на 70% та досягли еквіваленту 1,23 долара за літр [15].

В більшості країн РСАДПЗ інфляція, яка зросла у середині 2022 року на фоні високих цін на продукти харчування, являється доволі серйозною проблемою. І хоча показники її набагато нижчі, аніж в інших країнах,

прогнозується, що в 2022 році інфляція у країнах Перської затоки перевищить 2%.

Бахрейн представляє з себе на найбільшу країну в регіоні країн Перської затоки. Країна прагне диверсифікувати власну економіку, усвідомлюючи нестабільність світових цін на вуглеводні, до того ж складну світову геополітичну обстановку, викликану, в тому числі, подіями в нашій країні. Разом з тим необхідно відзначити, що саме Бахрейн являється центром світових ісламських фінансів в їхньому нормативному і законодавчому забезпеченні.

Політична картина у Бахреїні залишиться нестабільною у зв'язку із періодичними протестами здебільшого шиїтської меншини проти правлячої королівської родини Аль-Халіфа [53]. Вищі ціни на нафту й активні інвестиції в інфраструктуру і телекомунікаційні послуги 5G будуть стимулювати зростання ВВП в 2022 році.

Як вважають фахівці, в 2023 році відбудеться уповільнення зростання помірною зниження цін на нафту, а в 2024-2026 рр., коли почнеться видобуток на новому нафтовому родовищі Халедж аль-Бахрейн слід знову очікувати зростання [66].

Запаси родовища Халедж Аль-Бахрейн оцінюються у 81,5 млрд. барелів нафти і 390 млрд. кубометрів попутного газу. Доведені запаси сирової нафти Бахреїну у 124,6 млн. барелів затьмарюють його великих сусідів по Перській затоці, в тому числі запаси Саудівського Королівства, котрі не так давно оцінювалися у 268,5 млрд. барелів. Видобуток нафти в Бахреїні складає понад 200 тис. барелів на добу. Манама одержує прибуток від половини видобутку на морському родовищі Абу-Сафах потужністю 300 тис. барелів на добу, котре вона ділить із Саудівською Аравією [67].

Уряд короля Бахреїну Хамада бін Іса аль-Халіфа надіється, що розробка родовища Халедж аль-Бахрейн спричинить великий нафтовий бум для Манами, вдвічі збільшивши видобуток сирової нафти у вказаній державі

Перської затоки, що у свою чергу принесе значний дохід країні, яка обтяжена боргами.

В 2022 році зростання економіки Бахреїну склало 5,5%, в нафтовому секторі за аналогічний період зафіксовано зростання на 7,8%. Відповідно до очікувань, зростання нафтової економіки у 2022 році складе 3%, що обумовлено суттєвою мірою скасуванням обмежень, які пов'язані із стримуванням поширення коронавірусу. Сектор туризму поволі буде відновлюватися після скасування обмежень, спричинених пандемією, а фінансовий сектор, котрий являється одним із найбільш вагомих секторів, який вносить близько 20% нафтового ВВП, буде зростати за арзунком покращення ділової активності й більш високих процентних ставок. Вперше за 14 років бюджет Бахреїну на 2022 році буде мати невеликий профіцит, даному становищу сприятиме зростання цін на сиру нафту. Зростання видобутку нафти і цін буде сприяти підвищенню темпів економічного зростання Бахреїну до 3% в 2022 році, перевищивши темпи зростання ВВП до пандемії коронавірусу (2,2%) [74].

Однак фахівці Standard & Poor's прогнозують, що дефіцит державного бюджету Бахреїну буде складати у середньому 5% ВВП в період із 2021 по 2024 роки у порівнянні із 16,8% ВВП в 2020 році, за винятком впливу потенційного підвищення податку на додану вартість. В серпні 2021 року Міністерство фінансів Бахреїну проголосило, що дефіцит державного бюджету у першій половині 2021 року становив 1,38 млрд. дол. США, що на 35% менше, аніж за аналогічний період попереднього року [66].

Міжнародний валютний фонд оцінив точку беззбитковості бюджету в Бахреїні за ціною бареля нафти до 107 дол., що може бути досягнуто із врахуванням поточних цін на нафту, не дивлячись на те, що держава являється невеликим виробником нафти у порівнянні із власними сусідами Перської затоки. До того ж фонд очікує, що економіка Бахреїну зросте на 3,4% в 2022 році, у порівнянні із 2,2%, зафіксованими в кінці 2021 року.

Відповідно до очікувань, зростання нафтового ВВП зросте на 4% за допомогою посилення індустріалізації і повному відкриттю економіки [74].

Поки що, згідно оцінок спеціалістів фонду, економічне зростання Бахрейн у стабілізується на рівні приблизно 3% в середньостроковій перспективі. Хоча економіка Бахрейн вважається однією із найбільш диверсифікованих в регіоні РСАДПЗ, вона більше за інші економіки країн Перської затоки виграє від зростання доходів від нафти. В той же час, не дивлячись на деяке зростання цін на нафту, як і раніше, економіка Бахрейн у являється найбільш слабкою з-поміж економік країн Перської затоки внаслідок недостатніх природних ресурсів, які знаходяться у даній країні. Необхідно відзначити, що зростання рівня державного боргу, який продовжується, буде залишатися одним із ключових джерел ризику окрім можливих зниження цін на нафту.

Міжнародним рейтинговим агентством Moody's було підтверджено довгостроковий суверенний рейтинг Бахрейн у 2022 році на рівні (B2) зі зміною прогнозу на майбутнє із негативного на стабільний. Показник економічної свободи Бахрейн у складає 62,0, що відносить його економіку на 74-е місце з-поміж найвільніших в Індексі 2022 року. Бахрейн займає 4-у сходинку з-поміж 14 країн регіону Близького Сходу та Північної Африки, та його загальний бал є вищим за середній загалом по регіону і світу [74].

В регіоні Перської затоки існують чималі внутрішні проблеми: незадоволення великої частини населення умовами існування, авторитарні режими, імпорту зброї, релігійні розбіжності, надмірні військові витрати, ісламський екстремізм, а найбільш головне – відсутність єдиного політичного проекту, котрий міг би об'єднати регіональних гравців [18].

До того ж до проблем, пов'язаних із безпекою у регіоні, відноситься невирішеність територіальних спорів; суперництво між Іраном та арабськими державами (в тому числі Саудівською Аравією) за домінування у регіоні (один із очевидних проявів даного протистояння – війна у Ємені); військова присутність зовнішніх сил у регіоні; проблема ядерного нерозповсюдження і

ядерна програма Ірану; нестабільна ситуація в Іраку; суперечності між Об'єднаними Арабськими Еміратами (ОАЕ), Саудівською Аравією і Катаром (та ін.). Стабільність в Перській затоці залежить від позиції кожної держави регіону, від взаємовідносин між останніми. Ірансько-саудівське протистояння прямо окреслює безпеку Перської затоки та чинить вплив на поточний стан розвитку відносин в регіоні.

Королівство Саудівська Аравія (КСА) та Ісламська Республіка Іран (ІРІ) являють собою дві найбільш багаті та найбільш впливові держави з-поміж ісламських країн Середнього і Близького Сходу, котрі ведуть боротьбу за суцільне домінування у регіоні, що спричиняє ряд конфліктів. Економічне і політичне суперництво між двома державами доповнюють суперечності цивілізаційного і релігійного характеру (Саудівська Аравія сповідує іслам сунітського напрямку, Іран – іслам шіїтського напрямку). До того ж ці обидві країни являються потужними гравцями на глобальному ринку енергоносіїв.

Саудівське Королівство та Іран мають різні погляди на присутність зовнішніх сил в регіоні. Відповідно до думки Ірану, з погляду національної і регіональної безпеки у регіоні Перської затоки не мають знаходитись військові сили інших держав. Саудівське Королівство, навпроти, розцінює військово-морські сили Сполучених Штатів Америки як один зі складів своєї безпеки. Основним майданчиком опосередкованої війни між двома державами стали арабські країни, які мають великі шіїтські громади: Ємен, Ліван, Бахрейн, Сирія та Ірак. Так, в Лівані південь країни контролює про іранська «Хізбалла».

Проблемним питанням виступає протистояння урядів Сполучених Штатів та Ісламської Республіки Іран. Держсекретар США М. Помпео 21 травня 2018 року повідомив щодо списку із 12 ультимативних вимог до Ірану. У випадку виконання вимог іранською стороною Сполучені Штати погодяться на нову угоду із Тегераном стосовно його ядерної програми, котра дасть гарантії унеможливлення створення Іраном ядерної зброї. У

відповідь на американські вимоги Іран сповістив щодо відновлення власної ядерної програми [20].

Отже, ініційоване Сполученими Штатами загострення відносин із Іраном – державою, яка має значні претензії на лідерство у даному регіоні, в якому щільно переплелися економічні і геополітичні інтереси багатьох держав, – може мати непередбачувані наслідки. Певна річ, дані події будуть чинити суттєвий вплив на розгортання подальшої конфронтації не тільки у регіоні Перської затоки, але і на Близькому Сході загалом.

Необхідно відзначити, що якраз сам іранський режим має ряд серйозних внутрішніх проблем. Так, в грудні 2017 року – січні 2018 року в Ірані мали місце масштабні виступи населення. Причиною даних виступів стало незадоволення суспільства економічною та зовнішньою політикою (боротьба за регіональне лідерство), що її на сьогоднішній день провадить керівництво Ірану, не проста соціально-економічна ситуація. Ісламська Республіка Іран активно вибудовує політику для створення так званого «шиїтського півмісяця», котрий має «гарантувати безпеку» для ряду країн, прокладає сухопутний коридор до Середземного моря. Проте власне населення Ірану більше не бажає витратити великі кошти на війни в Ємені, Лівані, Іраку і Сирії [4].

Неабиякою проблемою у близькосхідному регіоні застається війна у Сирії, котра продовжується із 2011 року. На території Сирії увійшли в пряме зіткнення декілька глобальних (Росія і Сполучені Штати Америки) та регіональних центрів сили (Саудівська Аравія, Іран, Ізраїль, Туреччина). Іран прагне створити там постійні бази, шиїтський кордон, котрий би вийшов на кордони Ізраїлю. Єгипет, Сполучені Штати Америки, Бахрейн, Ізраїль, Йорданія, Об'єднані Арабські Емірати та Королівство Саудівська Аравія прагнуть не допустити такого розвитку подій.

Конфлікт в Ємені являється ще одним опосередкованим фронтом в геополітичному суперництві між Саудівською Аравією та Іраном. Шиїтсько-сунітський поділ робить протистояння подібним до релігійного, проте це

більшою мірою геополітичний та політичний конфлікт. Саудівське Королівство очолює міжнародну коаліцію, котра підтримує формального президента Абд Раббу Мансур Хаді, водночас як ІРІ підтримує шийтський повстанський рух Хуті. В Ємені існує розрив у розвитку між індустріальним півднем (на цій території проживає близько 20% усього населення) та архаїчною північчю. Розрив так і не був подоланий. «Арабська весна» у Ємені майже одразу перейшла від стадії соціальних протестів міського населення до кланових, внутрішньоплемінних та міжплемінних конфліктів. Хусити і племінні шейхи стрімко перевели конфлікт в стадію громадянської війни. Союз колишнього президента Алі Абдалли Салеха із хуситами був логічний в тому сенсі, що дава йому змогу хоч якимось чином контролювати найбільш архаїчну силу Ємену. А.А. Салех 4 грудня 2017 року був убитий. Союз хуситського шийтського руху без А. А. Салеха має обмежені перспективи [20].

Перепоною на шляху до мирного врегулювання єменської кризи виступають розбіжності між Об'єднаними Арабськими Еміратами та Королівством Саудівської Аравії стосовно майбутнього державного устрою Ємену, до того ж стосовно єменських політичних сил та племінних кланів, котрим вони прагнуть формально передати владу у державі. Ер-Ріяд робить ставку на умовно «законного» президента Ємену А. М. Хаді і партію «Іслах» та воліє у майбутньому зберегти унітарний державний устрій Ємену. Абу-Дабі просуває до влади як на півдні, так й на півночі Ємену клан екс-президента А.А. Салеха. В той же час як Саудівське Королівство, так й Об'єднані Арабські Емірати під час таємних переговорів намагаються перетягнути на власний бік хуситів, так як повністю ігнорувати їх неможливо, оскільки вони контролюють більшу частину території Ємену [3].

На сході Ємен межує із Султанатом Оман. Султанат Оман здійснює вмілу політику балансування між Іраном та західними союзниками, більш того між Саудівським Королівством та Іраном, РСАДПЗ. Хоча зв'язки із провідними міжнародними союзниками – Великобританією та Сполученими

Штатами – являються міцними, Оман теж воліє зберегти відносини із Іраном. Як приклад такого прагнення можи виступати вагома посередницька роль, котру Оман відіграв між Іраном та США в період підписання проміжної угоди що стосувалась врегулювання ядерного досьє між Іраном та «5+1». До того ж в листопаді 2014 року в Омані відбувалась дводенна зустріч, переговори на вищому рівні між Європейським Союзом, Сполученими Штатами та Іраном, і напередодні спливання терміну стосовно прийняття рішення щодо іранської ядерної програми. Поглиблення та зміцнення економічних зв'язків із Іраном може спричинити напруження у відносинах із Саудівським Королівством. Проте Оман намагається вибудувати таку лінію взаємин із Іраном, аби не допустити погіршення відносин із власним сусідом-партнером по РСАДПЗ – Саудівською Аравією, в тому числі і в межах допомоги у розмірі 10 млрд. дол. США, обіцяної Султанату зі сторони РСАДПЗ в 2011 році (впродовж 10 років) [34].

Таким чином, проблема мирного співіснування і безпеки держав Перської затоки являється однією із найбільш вагомих в системі міжнародних відносин сьогодення. Регіон має високий рівень конфліктного потенціалу, що пов'язано із наявністю цілого спектра внутрішньодержавних та міждержавних суперечностей. Терористичні акти, військові, політичні, конфлікти у даному регіоні одразу мають наслідки для світової спільноти, в першу чергу для її економічної, енергетичної системи. Проблема полягає у тому, що на зміну одним конфліктам з'являються інші, й ситуація у регіоні залишається нестабільною та напруженою.

Регіональна система безпеки (при умові залучення усіх країн регіону) зможе вирішувати етнічні, територіальні, релігійні, економічні та інші конфлікти, протистояти регіональним та внутрішнім загрозам. Вагомим значення у системі безпеки Перської затоки має РСАДПЗ, проте за нинішнього етапу суперечності між членами організації негативно відображаються на роботі останньої. Необхідно відзначити, що безпека

Перської затоки теж залежить від близькосхідної системи безпеки і врегулювання близькосхідного конфлікту.

4.2. Перспективи політичного та соціально-економічного розвитку країн Перської затоки

Успішність економічної інтеграції в арабському світі окреслюється багато у чому не економічними проблемами й передумовами. На мою думку, подальший успішний соціально-економічний і політичний розвиток країн Перської затоки пов'язаний із ефективністю їх співпраці у межах РСАДПЗ.

Для РСАДПЗ можна виокремити три аспекти, із котрими, так або інакше, пов'язано сьогодення та майбутнє об'єднання:

- 1) інститути РСАДПЗ;
- 2) взаємна торгівля як двигун подальшої інтеграції;
- 3) вирішення політичних проблем.

В політичному плані за нинішнього етапу країни РСАДПЗ вбачають в подальшій інтеграції дві ключові переваги:

1. Забезпечення політичної стабільності в регіоні;
2. Більш сильна позиція у діалозі із зовнішнім світом (даний пункт, окрім всього іншого, містить й подальшу військову співпрацю).

Зрозуміло, що, якщо б валютний союз країн Перської затоки почав діяти, це суттєвою мірою знизило б імовірність подальших прикордонних конфліктів, щодо котрих було згадано у першому розділі. До того ж, це вивело б інтеграційні процеси на новий щабель: створення наднаціонального валютного органу проклало б безпосередній шлях до заснування аналогічних органів в сфері політичної, що забезпечило б змогу планування послідовної та набагато менш схильної до різноманітних протиріч та розбіжностей політики у регіоні.

Проте якраз створення відповідного органу і являється в той же час й головною перешкодою для розвитку інтеграції. Оскільки, за економічні й

політичні переваги, котрі б могла принести регіону його формування, прийдеться заплатити втратою певної частки самостійності в здійсненні зовнішньої і внутрішньої політики. Це значить, що рішення, прийняті колективним голосуванням, були б вже не індикативними, а обов'язковими для виконання усіма країнами. Безперечно, навіть після появи відповідного органу не усі питання будуть вирішуватися схожим чином: проте чим більшою владою був би наділений наднаціональний орган, тим більше переваг одержав би РСАДПЗ загалом.

Якраз у необхідності поступитися частиною суверенітету приховується більша частина протиріч. Річ у тім, що політична картина РСАДПЗ далеко не є такою одноманітною, як може спершу здатися. Так, у країн-членів спільні кордони, їхнє населення розмовляє однією мовою, має схожу культуру й історію, до того ж сповідує одну релігію.

Однак все-таки, дані країні є досить різними: рівень доходу різний, економіка слабше або сильніше диверсифікована, деь населення додержується більш радикальних течій в ісламі, а деь менш радикальних, політичні свободи, надані населенню, також значно відрізняються в різних країнах. Усе це, в першу чергу, спричиняє те, що деякі країни більш схильні, аніж інші, до консерватизму – й не готові міняти свою політику, заради загальної вигоди.

Окрім того, найбільш часто позиції країн навіть із зовнішніх питань значно відрізняються. Яскравим прикладом являється війна в Іраку 2003 року. В той час Бахрейн, Об'єдані Арабські Емірати, Кувейт та Катар офіційно підтримали операцію зі повалення режиму Саддама Хусейна, в той час як Саудівське Королівство не виступило з відкритою підтримкою бойових дій. Такий крок був зроблений через те, що в самому Королівстві Саудівської Аравії було багато людей, котрі симпатизували саддамівському Іраку – і саудити побоювалися хвилювань на власній землі.

Однією із провідних проблем являється і те, що процеси інтеграції здійснюються за істотного домінування КСА. В наш час Саудівська Аравія

займає 83% всіх земель РСАДПЗ, на території даної країни проживає до 67% арабського населення Ради, на його частку припадає до 49% ринкової капіталізації всіх арабських монархій й понад 46% їхнього сукупного ВВП [35].

Внаслідок цього з-поміж інших країн РСАДПЗ на постійній основі з'являються побоювання, що наднаціональні органи, створені у межах РСАДПЗ, будуть відображати інтереси Саудівського Королівства, а не усіх держав разом.

Такі побоювання, вочевидь, не є безпідставними. Ситуація із подібним домінуванням однієї держави ускладнювала процес інтеграції у будь-якому регіоні. На кшталт, в ситуації із євроінтеграцією як правило домінують дві країни – Франція і Німеччина – що істотно вирівнює баланс сил та обнадіює інші країни. В ситуації із таким суперечливим та неспокійним в політичному сенсі регіоном, як Близький Схід, володіння однією із держав істотно більшими можливостями для досягнення власних інтересів являється ще більш небезпечним.

До того ж, щонайменше дві держави час від часу прагнуть оскаржити статус Саудівської Аравії як лідера регіону: Об'єднані Арабські Емірати і Катар.

Що стосується Катару – то із 1995 року зазначена країна прагне відігравати дедалі більшу роль в питаннях зовнішньої політики. За даний період за посередництвом Катару було вирішено Ліванський конфлікт 2008 року, котрий міг спричинити, ймовірно, нову громадянську війну [68]. До того ж Катар приймає участь в переговорах стосовно визначення кордонів між Джибуті й Еритреєю. Поза тим, в світлі останніх подій з'явилися відомості щодо того, що Катар спонсорує угруповання «Брати мусульмани», до того ж постачає зброю терористам ІДІЛ. У той же час найбільш часто це має місце якраз у контексті протистояння із Саудівською Аравією: Саудівське Королівство підтримує ворожі згаданим об'єднанням сили.

З однієї сторони, відповідний стан речей певна річ ускладнює і погіршує відносини між двома державами, а з іншої – робить передачу частини економічного і політичного суверенітету наднаціональним органам в межах РСАДПЗ ще більш болючим для Катару.

Інша країна, котра заперечує лідерство Королівства Саудівської Аравії – це Об'єднані Арабські Емірати. В наш час ОАЕ найбільш успішно проводять політику диверсифікації економіки, суттєво випереджаючи у даному напрямку інші країни Перської затоки. Окрім того, за умов зниження цін на нафту та скорочення доходів усіх країн РСАДПЗ Об'єднані Арабські Емірати мають одні із найбільш суттєвих фінансових резервів, котрих вистачить, відповідно до оцінок Міжнародного валютного фонду, на 26 років [66]. В наш час Об'єднані Арабські Емірати намагаються приймати все більш активну участь у формуванні політики РСАДПЗ.

Зовнішні сили у свою чергу користуються наявністю даних протиріч. На кшталт, США не зацікавлені в зближенні держав Перської затоки і відштовхуються від цього появи впливового регіонального об'єднання. В іншому випадку змінився б кардинально розклад сил в регіоні, до того ж, під загрозою опинився б Ізраїль. Щодо власної вигоди – то Сполучені Штати Америки, на долю котрих припадає більше 10% імпорту країн Перської затоки, доволі успішно вибудовують відносини із кожною країною РСАДПЗ окремо.

На фоні вказаних протиріч Сполучені Штати ведуть переговори щодо створення зон вільної торгівлі як із Об'єднаними Арабськими Еміратами, так й із Катаром. Раніше такі договори із Вашингтоном вже уклали Бахрейн (2004 р.) й Оман (2008 р.) [1]. Очевидно, що такі угоди не просто являються кроком назад в інтеграційному процесі: ці угоди ставлять під сумнів будь-які досягнення навіть в межах митного союзу. За умов зняття будь-якою країною мит із іноземних товарів, такі товари матимуть змогу, у випадку переходу до повноцінного митного союзу, вільно переміщатися територією об'єднання (адже митним союзом передбачається поетапне усунення внутрішніх митних

постів), не дивлячись на те, що інші країни не укладали схожих угод. Розуміння даної загрози блокує завершення формування митного союзу.

Очевидно, дані угоди тільки посилюють внутрішні конфлікти і суперечності й підривають стабільність Ради. На кшталт, після того, як угоду щодо вільної торгівлі зі Сполученими Штатами Америки уклав Бахрейн, Саудівське Королівство запровадило жорсткі обмеження на імпорту продукції із зазначеної країни. Із однієї сторони, таке рішення розумно та правомірно за існуючих умов, з іншої – воно тільки далі ускладнює становище та ускладнює інтеграційні процеси.

Однією із ключових перешкод на шляху розвитку інтеграції між країнами РСАДПЗ історично виступали низькі показники взаємної торгівлі. За нинішнього етапу у даній галузі досягнуто деякого прогресу, проте його навряд чи можливо назвати значним, таким чином країни Ради не мають істотної вигоди від переваг, які надають спільний ринок та митний союз.

Історично країни РСАДПЗ залежать, з однієї сторони, від доходів від експорту вуглеводневої сировини до інших країн – і від імпорту різної продукції від них із іншої. Як було вказано раніше, внутрішнє переміщення робочої сили та капіталів на сьогоднішній день також надзвичайно невелике. Так як даний стан справ спричинений переважно не взаємними обмеженнями і протекціоністськими заходами, а природними причинами – такими, як відсутність у населення гострої необхідності пошуку робочих місць, схожа структура економік, багато у чому ідентичною ресурсною базою тощо – це означає відсутність однієї із найбільш вагомих передумов розвитку інтеграції. Взаємна пропозиція у межах РСАДПЗ надзвичайно обмежена, через що у виробників (особливо приватного сектору) немає стимулу активно розвивати взаємну торгівлю.

Значна кількість спеціалістів притримуються спільної думки, що «за умов, які склалися, потрібна переорієнтація зовнішньоекономічних зв'язків країн одна на одну» [29]. «Одним із варіантів виступає створення і розвиток спільних господарюючих суб'єктів, котрі дають змогу обійти бар'єри як

політичного, так й економічного характеру і сприяти розвитку нових ринків». До того ж потрібно диверсифікувати структуру експорту країн: якраз тоді вони теоретично матимуть змогу збільшити пропозицію послуг й товарів на внутрішньорегіональному ринку та частково на нього переорієнтуватися. За вже досягнутого рівня інтеграції доречним видається використовувати й розвинути вже існуючі переваги: насамперед доволі високий рівень свободи торгівлі. Переорієнтація на внутрішній ринок зумовить у досягнутих умовах відносну свободу торгівлі до її збільшення, що, у свою чергу, збільшить потенційну вигоду від створення валютного союзу.

Окрім вищеперелічених перешкод на шляху інтеграції, існує також ряд проблем, які з'являються в ході етапі приведення інтеграційних стратегій в життя. В першу чергу, стратегії розробляються в певному відриві від реалій. В процесі розробки стратегії потрібно брати до уваги якнайбільше аспектів використання її на практиці. Проте у разі РСАДПЗ, що багато у чому копіює модель розвитку Європейського Союзу, це призводить до того, що результати нерідко не відповідають очікуванням: як у випадку вже описаного обмеженого успіху запровадження спільного ринку.

По-друге, очевидною являється потреба у збільшенні прозорості економік в межах РСАДПЗ, до того ж вдосконалення роботи органів, відповідальних за збір статистичних даних і розробку економічних прогнозів. В наш час неточність інформації спричиняє помилки в прогнозах й, таким чином, ще більше ускладнює втілення розроблених стратегій в життя.

По-третє, заснований Центральний Банк країн Перської затоки має бути незалежним від урядів держав. Якраз в такому випадку він зможе ефективно виконувати власні функції, працюючи на благо усіх держав, а не відповідаючи чийось особистим інтересам.

Отже, третьою сферою, котра потребує розвитку, являється сама система розробки концепцій інтеграції і приведення прийнятих рішень в дію.

Одним із кроків на шляху соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки виступає залучення іноземних інвестицій.

Стратегічним сектором для інвестицій задля диверсифікації і відновлення після пандемії COVID-19 являється розвиток телекомунікацій. Попередні інвестиції у даний сектор надали регіону суттєві переваги під час пандемії, так як карантин, блокування й обмеження підштовхнули органи охорони здоров'я, фінансові і банківські послуги, приватну освіту і державну, оптову і роздрібну торгівлю, а також державні і приватні установи до роботи у режимі он-лайн. Країни Перської затоки направляють інвестиції в передові телекомунікаційні технології, включаючи 5G. Проте, окрім суттєвих витрат на інфраструктуру, сектор телекомунікацій одержить велику вигоду від удосконалення правової, конкурентної і нормативної бази, у межах котрих працюють постачальники послуг.

Фахівцями прогнозується, що економіка шести держав Перської затоки (Оман, Саудівська Аравія, Бахрейн, Об'єднані Арабські Емірати, Катар і Кувейт) може зрости 2022 року у середньому на 6,2% завдяки збільшенню обсягів видобутку нафти. Ціни на сиру нафту, котра являється ключовим каталізатором розвитку економік країн Перської затоки, в 2022 році зросли на понад 35%. Водночас згідно прогнозів, у 2023 році ціни на нафту, скоріш за все, опустяться у середньому нижче за 100 дол. за барель [22].

Відповідно до даних опитувань, країни Перської затоки скоро можуть досягти профіциту бюджету, деякі із них – вперше за кілька десятиріч. Відповідно до підсумків 2022 року у квітні зростання економік арабських монархій прогнозувалося на рівні 5,9%, в липні фахівці переглянули оцінки, допустивши, що економіки вказаних країн в середньому зростуть на 6,2%.

Визначимо на найближче майбутнє перспективи країн Перської затоки. Відповідно до прогнозів економістів, найбільш швидкими темпами 2022 року буде зростати економіка Саудівського Королівства (7,6%). Не менш суттєвим буде зростання економіки Кувейту (7%). За ними слідує Об'єднані Арабські Емірати (5,7%), Оман і Катар (4,5%), що являється найвищим рівнем за останні півстоліття для даних країн. Бахрейн замикає шістьку

арабських держав, її економіка зросте на 3,5%, відповідно до тверджень експертів [22].

Згідно даних Світового банку (СБ), в 2021 році позитивне зростання економіки було відмічено тільки в Бахреїні (2,2%), Катарі (1,5%) і Саудівському Королівстві (3,2%). Негативні показники були відмічені в Омані (-3,2%), Кувейті (-8,9%) та Об'єднаних Арабських Еміратах (-6,1%). В 2020 році у пік пандемії дані показники були негативними в усіх шести країн. ВВП Оману впав на 3,6% Королівства Саудівської Аравії – на 4,1%, Кувейту – на 8,9%, Катару – на 3,6%, ОАЕ – на 6,1%, Бахреїну – на 4,9%.

Світовий банк в травні 2022 повідомив, що, відповідно до його прогнозів, економіка вказаних країн зросте в цілому на 5,9% в 2022 році. Відповідно до даного показника лідируючі позиції займає Саудівське Королівство (7%), за ним ідуть Кувейт (5,7%), Оман (5,6%), Катар (4,9%), Об'єднані Арабські Емірати (4,7%) і Бахреїн (3,5%) [17].

Таким чином, зростання глобальної економіки, як і раніше, лишається під питанням, так як події в нашій країні спричинили суттєве збільшення вартості сировинних товарів та загрожують рецесією. Прогнози для країн Перської затоки, навпроти, поліпшені у зв'язку із різким зростанням цін на нафту. Не дивлячись на позитивні прогнози, агентство відмічає, що в 2023 році зростання швидко сповільниться та буде становити у середньому 3,8% [17] на фоні побоювань стосовно рецесії світової економіки, через загострення української кризи, що, у свою чергу, спричинить різке зниження цін на нафту й загальмує економічне зростання у регіоні.

Висновки до розділу 4

Існуючі проблеми соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки можливо поділити на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх належать наслідки світової кризи, викликані пандемією коронавірусної інфекції, світове зростання інфляції, значне коливання цін на енергоносії, яке мало місце із початку війни в Україні, внаслідок впровадження санкцій до

Російської Федерації тощо. В регіоні Перської затоки існують чималі внутрішні проблеми: незадоволення великої частини населення умовами існування, авторитарні режими, імпорту зброї, релігійні розбіжності, надмірні військові витрати, ісламський екстремізм, а найбільш головне – відсутність єдиного політичного проекту, котрий міг би об'єднати регіональних гравців.

Вагомим кроком на шляху подолання проблем соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки виступає посилення ролі РСАДПЗ та відповідно співробітництва країн Перської затоки. На сьогоднішній день Рада являється найбільш перспективним та розвиненим інтеграційним угрупованням Близького Сходу. Об'єднуючись здебільшого із політичних причин, держави РСАДПЗ досягли реальних результатів у сфері економічної інтеграції: суттєвого збільшення свободи внутрішньорегіональної торгівлі, руху капіталів, переміщення власних громадян територією усіх держав-учасниць тощо. Завдяки десятиліттям співробітництва і спільного розвитку, РСАДПЗ розширила вплив на політику й економіку в регіоні й в світі.

Однак, у силу специфіки регіону і логіки утворення зазначеного об'єднання, в наш час Рада відрізняється низькою стосовно аналогічних об'єднань інших регіонів світу часткою взаємної торгівлі у загальному обсязі імпорту й експорту. До того ж, наразі подальша інтеграція у межах РСАДПЗ значно сповільнилась через невирішені політичні протиріччя, котрі найбільш часто виявляються більш вагомими за економічну вигоду. Отже, РСАДПЗ, який так успішно здійснював інтеграцію із початку 2000-х років, на сьогоднішній день зіштовхнувся із значними проблемами. До того не просту ситуацію ще складнішою робить падіння цін на нафту: через що майже в усіх державах РСАДПЗ було ухвалено дефіцитний бюджет на 2020 рік, в той час як фінансові резерви деяких із них (насамперед Бахрейн і Оман) дуже обмежені. Проте все ж, зокрема й у даних непростих умовах простежується прогрес, котрого досягла РСАДПЗ у сфері кооперації й координації соціально-економічного і політичного розвитку держав Перської затоки.

ВИСНОВКИ

Дослідження проблем та перспектив розвитку регіону Перської затоки знайшло відображення на сторінках робіт як українських, так й закордонних вчених. Аналіз вітчизняної історіографії із поставленого питання засвідчує, що за нинішнього етапу існує недостатня кількість наукових робіт присвячених дослідженню соціально-економічному і політичному розвитку країн Перської затоки.

Джерела, на базі аналізу котрих підготована ця робота, умовно можливо розділити на п'ять груп: 1) аналітичні огляди та звіти інформаційних й рейтингових агентств; 2) публіцистичні статті в періодичних виданнях, зокрема електронних; 3) наукові праці українських та зарубіжних вчених (монографії, дисертації, статті); 4) звіти міжнародних організацій (ООН, НАТО, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк); 5) офіційні документи урядів, міжнародні акти, міждержавні угоди.

Сучасний соціально-економічний і політичний розвиток країн Перської затоки вимагає комплексного вивчення. До того ж, дослідження зовнішніх та внутрішніх чинників, які чинять вплив на їх становлення й еволюцію, являються надзвичайно вагомими для аналізу та прогнозування майбутніх процесів у розвитку світової економіки.

Зона Перської затоки представляє з себе геополітичний регіон, котрий дуже багатий на енергоресурси і набув виключного значення в світовій економіці після початку енергетичної кризи 1973-1974 років. Регіон До даного регіону входять вісім держав: Королівство Саудівська Аравія, Бахрейн, Оман, Ірак, Об'єднані Арабські Емірати (ОАЕ), Кувейт, Іран і Катар.

Потреба в забезпеченні безпеки і збереженні правлячого режиму знаходилась в основі спонукальних мотивів до створення в травні 1981 року на саміті в Абу-Дабі регіональної організації – Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ), котра впродовж понад чотирьох десятиліть являється найбільш успішною структурою на території

арабського світу. Поява РСАДПЗ стало наслідком внутрішніх міжнародних і регіональних процесів за період 70-80-х років ХХ ст., котрі не тільки створили належні об'єктивні умови відповідного інтеграційного об'єднання на території Аравійського півострова, проте і окреслили його головні особливості. Створення РСАДПЗ зумовлювалось не тільки потребами гуманітарного, соціального та економічного розвитку, але і значиними геостратегічними, воєнно-політичними і безпековими викликами, які постали перед аравійськими монархіями наприкінці 1970-х років.

КСА посідає ключове становище в регіоні, займаючи 2/3 території півострова. Саудівське Королівство має вигідне економіко-географічне становище, що насамперед окреслюється виходом до Червоного моря і Перської затоки одночасно. Паралельно із цим, невеликі держави Перської затоки являються світовими лідерами за показником ВВП на душу населення й темпами розвитку економіки. Столиці і найбільші міста Об'єднаних Аравійських Еміратів, Кувейту і Катару стали світовими центрами сучасної архітектури, фінансів і сфери послуг. Головною проблемою країн Перської затоки виступає залежність від цін на світовому ринку нафти. Проте країни Перської затоки прагнуть до перетворення певних сфер національної економіки, в першу чергу це стосується нафтового сектора, до того ж роблять суттєві зусилля задля власного входження до системи світового господарства не тільки у вигляді постачальника газу і нафти, але і як виробники послуг, а першу чергу фінансових. Отже, на початок ХХІ століття країни Перської затоки багато у чому окреслюють економічний і політичний розвиток не тільки арабського світу, але і сучасної ісламської цивілізації в цілому. В них є великі перспективи подальшого розвитку.

У нафтовидобувних державах Перської затоки прослідковується істотний приплив робочої сили із інших регіонів. Важливою перевагою країн Перської затоки являється зручне географічне положення – наявність водного доступу. Головними факторами активного розвитку країн Перської затоки виступають багаті ресурсами землі території (газ, нафта), клімат який

є сприятливим для туристичного бізнесу та формування РСАДПЗ і співпраця із багатьма країнами світу.

Монархії Перської затоки являються найбільшими в світі експортерами нафти. Залежність від нафтогазового сектору робить економіки країн чутливими і вразливими до коливання цін. Зважаючи на це, кожна із країн має власну стратегію економічної диверсифікації й інноваційного розвитку економіки для зменшення такої залежності. Спільна риса у даних стратегіях – бажання диверсифікувати економіку, зробити останню сучасною і заснованою на високих технологіях, цифровізація і масштабні інфраструктурні проєкти. Не дивлячись на падіння економічних показників у країнах Перської затоки внаслідок зниження цін на нафту й пандемію, результати структурного реформування економіки в напрямі диверсифікації дають змогу прогнозувати стабілізацію. Привабливість ринку країн РСАДПЗ залишається високою не дивлячись наявні економічні проблеми.

Регіон Перської затоки має ключове значення в світовій енергетичній системі. В той же час, вага регіону Перської затоки в світовій політиці постійно зростає. Даному факту сприяє посилення його економічного потенціалу й фінансових можливостей, до того ж його дипломатичних і політичних ресурсів. Більш того, нові загрози регіональній безпеці, в першу чергу тероризм, виходять за рамки регіону та набувають глобального характеру, таким чином привертають пильну увагу світових держав. Посилюється і зацікавленість глобальних центрів впливу у розвитку контактів із країнами регіону, що підтверджує не тільки можливості, котрі вони мають на сьогоднішній день, але і сприятливі для даних країн перспективи на майбутнє.

Існуючі проблеми соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки можливо поділити на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх належать наслідки світової кризи, викликані пандемією коронавірусної інфекції, світове зростання інфляції, значне коливання цін на енергоносії, яке мало місце із початку війни в Україні, внаслідок впровадження санкцій до

Російської Федерації тощо. В регіоні Перської затоки існують чималі внутрішні проблеми: незадоволення великої частини населення умовами існування, авторитарні режими, імпорту зброї, релігійні розбіжності, надмірні військові витрати, ісламський екстремізм, а найбільш головне – відсутність єдиного політичного проєкту, котрий міг би об'єднати регіональних гравців.

Вагомим кроком на шляху подолання проблем соціально-економічного і політичного розвитку країн Перської затоки виступає посилення ролі РСАДПЗ та відповідно співробітництва країн Перської затоки. На сьогоднішній день Рада являється найбільш перспективним та розвиненим інтеграційним угрупованням Близького Сходу. Об'єднуючись здебільшого із політичних причин, держави РСАДПЗ досягли реальних результатів у сфері економічної інтеграції: суттєвого збільшення свободи внутрішньорегіональної торгівлі, руху капіталів, переміщення власних громадян територією усіх держав-учасниць тощо. Завдяки десятиліттям співробітництва і спільного розвитку, РСАДПЗ розширила вплив на політику й економіку в регіоні й в світі.

Однак, у силу специфіки регіону і логіки утворення зазначеного об'єднання, в наш час Рада відрізняється низькою стосовно аналогічних об'єднань інших регіонів світу часткою взаємної торгівлі у загальному обсязі імпорту й експорту. До того ж, наразі подальша інтеграція у межах РСАДПЗ значно сповільнилась через невирішені політичні протиріччя, котрі найбільш часто виявляються більш вагомими за економічну вигоду. Отже, РСАДПЗ, який так успішно здійснював інтеграцію із початку 2000-х років, на сьогоднішній день зіштовхнувся із значними проблемами. До того не просту ситуацію ще складнішою робить падіння цін на нафту: через що майже в усіх державах РСАДПЗ було ухвалено дефіцитний бюджет на 2020 рік, в той час як фінансові резерви деяких із них (насамперед Бахрейну й Омана) дуже обмежені. Проте все ж, зокрема й у даних непростих умовах простежується прогрес, котрого досягла РСАДПЗ у сфері кооперації й координації соціально-економічного і політичного розвитку держав Перської затоки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баллак Е. Економічна інтеграція країн-членів Ліги арабських держав в умовах трансформації регіонального простору: дис. ... д-ра філософії: 292 – світове господарство і міжнародні економічні відносини; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2020. 291 с.
2. Бізнес клімат ОАЕ. Посольство України в Об'єднаних Арабських Еміратах. 2022. URL: <https://uae.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/obyednani-arabski-emirati/torgovelnno-ekonomichne-spivrobotnictvo-ukrayini-z-oea/investuvannya-v-obyednani-arabski-emirati>
3. Волович О. Близький Схід та Північна Африка. Аналітичний огляд 03.2018. Борисфен Інтел. URL: http://bintel.com.ua/uN/article/mena18_03/
4. Волохов В. Іран: деякі причини і можливі наслідки народного бунту. Борисфен Інтел. 2018. URL: <http://bintel.com.ua/uN/article/01-15-iran/>
5. Гребенюк С. Нафта та нові альянси. Який результат близькосхідного турне Джо Байдена. Forbes.ua. 18.07.2022. URL: <https://forbes.ua/inside/nafta-ta-novi-alyansi-yakiy-rezultat-blizkoskhidnogo-turne-dzho-baydena-18072022-7173>
6. Гуцало С.Є. Історія створення міжнародних інтеграційних організацій в регіоні Близького Сходу в ХХ – ХХІ ст. Гілея. Науковий вісник, зб. наук праць. 2018. Вип. 137. № 10. Ч. 1. Історичні науки. С. 108-113;
7. Гуцало С.Є. Інтеграційні процеси в регіоні Аравійського півострова і Затоки в контексті боротьби аравійських монархій за єдність в умовах змін субрегіонального простору. Гілея. Науковий вісник, зб. наук праць. 2018. Вип. 139. №12. Ч. 1. Історичні науки. С. 214-232.
8. Данилевич Н. С., Волобоєва І. О., Субочев О. В. Соціально-економічні відносини трудових ресурсів країн регіону МЕНА. Ефективна економіка. 2020. №10. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=8252>. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.10.53 (дата звернення: 20.10.2022)

9. Данилов С. І.. Ірак, Республіка Ірак. Енциклопедія Сучасної України: енциклопедія / ред.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2011. Т. 11. URL: <https://esu.com.ua/article-12588> (дата перегляду: 25.10.2022)

10. Державні доходи та витрати країн у 2011–2021 роках (млрд; у національній валюті). Svspb.net. 2022. URL: <https://svspb.net/danmark/dohody-rashody.php>

11. Економіка та бізнес-клімат Королівства Саудівська Аравія. Посольство України в Королівстві Саудівська Аравія. 2022. URL: <https://saudiarabia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/532-torgovelyno-jekonomichne-spivrobotnictvo-mizh-ukrajinoju-ta-sauidivsykoju-aravijeju/ekonomika-ta-biznes-klimat-cauidivskoyi-araviyi>

12. Економіка та бізнес-клімат Султанату Оман. Посольство України в Королівстві Саудівська Аравія. 2022. URL: <https://saudiarabia.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/3170-trade/ekonomika-ta-biznes-klimat-sultanatu-oman>

13. Заява за результатами саміту у Варшаві. НАТО. 2016. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=uk

14. Зовнішньоекономічні відносини України з Радою співробітництва арабських держав Перської затоки. КМЕФ. 01.09.2017. URL: <https://forumkyiv.org/uk/analytics/zovnishnoekonomichni-vidnosini-ukrayini-z-radoyu-spivrobotnictva-arabskih-derzhav-perskoyi-zatoki>

15. Інфляція в Затоці. Businessemirates.ae. 2022. Вип. 5/96. URL: <https://businessemirates.ae/content/pr/449/13553/>

16. Ірак. Загальна довідка. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2021. URL: http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/z_info/irq/967.html

17. Кніпп К. США розчаровані. Чи грає Саудівська Аравія на руку Кремлю? 13.10.2022. DW. URL: <https://www.dw.com/uk/bajden-rozcarovani-j-ci-grae-sauidivska-aravia-na-ruku-kremlu/a-63427326>
18. Коппель О. Вплив політики США на геополітичну трансформацію Близького Сходу. Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки». Електронне видання Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2015. №5. С. 74–96. URL: http://journals.iir.Niev.ua/index.php/pol_n/article/view/2506/2236
19. Мельничук Ю. У Держдепі США очікують на реакцію з боку нафтовидобувних держав на меседжі Байдена. 18.07.2022. Zn.ua. URL: <https://zn.ua/ukr/ECONOMICS/u-derzhdepi-ssha-ochikujut-na-reaktsiju-z-boku-naftovidobuvnikh-derzhav-na-mesedzhi-bajdena.html>
20. Мудрієвська І. І. Проблема безпеки країн Перської затоки: конфлікти на початку XXI століття. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Історичні науки. 2018. Т. 29(68), № 3. С. 67-75. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_istor_2018_29\(68\)_3_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_istor_2018_29(68)_3_14).
21. Населення країн Перської затоки. Zhujiworld. 2022. URL: <https://uk.zhujiworld.com/bh/>
22. Оніщук О. Вікно без можливостей: чи спрацює «кувейтський» сценарій в Україні? Український інститут майбутнього. 02.09.2022. URL: <https://uifuture.org/publications/vikno-bez-mozhlyvostej-chy-spraczyuye-kuvejtskyj-sczenarij-v-ukrayini/>
23. Павлюк О. І. Концептуальне забезпечення політики США щодо країн Перської затоки на прикладі відносин з Іраном. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2012. Вип. 19. С. 191-197. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdau_2012_19_30.
24. Перська затока: вибір та можливості України. Аналітична записка програми Європейських студій Ради зовнішньої політики «Українська призма». 2021. URL: <http://prismua.org.tilda.ws/persiangulf>

25. Послання Президента України до Верховної Ради України до щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє і зовнішнє становище України в 2018 р.». Київ: НІСД, 2018. 688 с.

26. Таран Є. Політика США щодо країн Перської затоки: енергетична безпека і геополітика. Український науковий журнал «ОСВІТА РЕГІОНУ». 2010. №2. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/236>

27. Торговельно-економічне співробітництво України та Республікою Ірак. Посольство України в Республіці Ірак. 2021. URL: <https://iraq.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ekonomichne-spivrobitnictvo/torgoveln-ekonomichne-spivrobitnictva-ukrayini-ta-respublikoyu-irak>

28. Турава Г. М. Роль регіону Перської затоки у світовій політиці: стислий огляд. Соціально-політичні студії. Науковий альманах. Праці молодих науковців. 2021. Вип. 5. С. 142-146. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/31740/1/142-146.pdf>

29. Швед В. О. Арабські країни Перської затоки у системі політичних змін початку ХХІ ст. Проблеми всесвітньої історії: науковий журнал. №1 (7). К., 2019. С. 81–82.

30. Швед В. О. Розвиток відносин держав-членів РСАДПЗ з Ізраїлем: передумови, стан та перспективи. Культурні та цивілізаційні зв'язки між Європою та Сходом. Матеріали міжнародної наукової конференції присвяченої 103-річному ювілею з дня народження Омеляна Пріцака / Упорядник д. і. н. Я. В. Пилипчук. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2022. URL: <https://ivinas.gov.ua/publikatsiji/statti/shved-v-rozvytok-vidnosyn-derzhavchleniv-rsadzpz-z-izrayilem-peredumovy-standa-perspektyvy.html>

31. Arab Integration: The 21st century development Imperative. United Nations Economic and Social Commission for Western Asia. 2021. 328 p. URL: https://www.unescwa.org/sites/www.unescwa.org/files/publications/files/e_escwa_oes_13_3_e.pdf

32. Arab Sustainable Development Report 2021. United Nations. 2021
URL: <https://asdr.unescwa.org/sdgs/pdf/en/ASDR2021-FinalOnline.pdf>
33. Arnold T. Saudi Arabia import tariffs hinder GCC customs union. The National. 2020. URL: <http://www.thenational.ae/business/industry-insights/finance/saudi-arabia-import-tariffs-hinder-gcc-customs-union>
34. Cattler D.A. Survey of the Near East: Implications for U.S. National Security. The Washington Institute for Near East Policy. 2020. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/a-survey-of-the-near-east-implications-for-u.s.-national-security>
35. Countries Back on Path to Economic Growth after Contraction Due to the Pandemic. 5.08.2021. Moderndiplomacy. URL: <https://moderndiplomacy.eu/2021/08/05/gcc-countries-back-on-path-to-economic-growth-after-contraction-due-to-the-pandemic/>
36. Diwan K.S. The GSS in Becoming More and Less than the Sum of Its Part. 2021. URL: <https://agsiw.org/gcc-becoming-more-less-sum-of-parts/>
37. Economy Profile of Bahrain. Doing Business 2020 Indicators. 2021. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/b/bahrain/BHR.pdf>
38. Economy Profile of Iraq. Doing Business 2020 Indicators. 2021. URL: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/i/iraq/IRQ.pdf>
39. Economy Profile of Iran, Islamic Rep. Doing Business 2020 Indicators. 2021. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/i/iran/IRN.pdf>
40. Economy Profile of Kuwait. Doing Business 2020 Indicators. 2021. URL: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/k/kuwait/KWT.pdf>

41. Economy Profile of Oman. Doing Business 2020 Indicators. 2021.
URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/o/oman/OMN.pdf>
42. Economy Profile of Saudi Arabia. Doing Business 2020 Indicators. 2021. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/s/saudi-arabia/SAU.pdf>
43. Economy Profile of Qatar. Doing Business 2020 Indicators. 2021. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/q/qatar/QAT.pdf>
44. Economy Profile of United Arab Emirates. Doing Business 2020 Indicators. 2021. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/country/u/united-arab-emirates/ARE.pdf>
45. GDP (current US\$). Bahrain, Iraq, Kuwait, United Arab Emirates, Qatar, Oman, Saudi Arabia. Worldbank. 2022. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2021&locations=IR-BH-IQ-KW-AE-QA-OM-SA&name_desc=false&start=2012&view=chart
46. GDP growth (annual %). Bahrain, Kuwait, United Arab Emirates, Qatar, Oman, Saudi Arabia. Worldbank. 2022. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2021&locations=BH-KW-AE-QA-OM-SA&name_desc=false&start=2012&view=chart
47. GDP per capita (current US\$). Kuwait, Saudi Arabia, Qatar, United Arab Emirates, Oman, Bahrain. Worldbank. 2022. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?end=2020&locations=KW-SA-QA-AE-OM-BH&most_recent_year_desc=true&start=2010
48. GDP per capita growth (annual %). Bahrain, Iraq, Kuwait, United Arab Emirates, Qatar, Oman, Saudi Arabia. Worldbank. 2022. URL:

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.KD.ZG?end=2021&locations=IR-BH-IQ-KW-AE-QA-OM-SA&name_desc=false&start=2012&view=chart

49. Gross value added at basic prices (GVA) (current US\$). Kuwait, Saudi Arabia, Qatar, United Arab Emirates, Oman, Bahrain. Worldbank. 2022. URL:

https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.FCST.CD?end=2021&locations=KW-SA-QA-AE-OM-BH&most_recent_year_desc=true&start=2012

50. Henderson S. Eight Days in Middle east Puts Pompeo Diplomacy to the Test. The Hill. 2019. July 1. URL: <https://thehill.com/opinion/international/424102-eight-days-in-middle-east-putspompeos-diplomacy-to-the-test>

51. Huuhtanen H. EU-GCC relations: towards a more political partnership? GCC-EU Research Bulletin. Gulf Research Center. Issue N1. March 2015. P. 11-56.

52. Inflation, GDP deflator (annual %). Bahrain, Kuwait, United Arab Emirates, Qatar, Oman, Saudi Arabia. Worldbank. 2022. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.DEFL.KD.ZG?end=2021&locations=BH-KW-AE-QA-OM-SA&name_desc=false&start=2012&view=chart

53. Jareer Elass. Bahrain looking to develop Khaleej al-Bahrain oil field. The Arab Weekly. 24.03.2019. URL: <https://theArabweekly.com/bahrain-looking-develop-khaleej-al-bahrain-oil-field>

54. Kingdom of Bahrain – Land of Peace. ClarusApex. 2022. URL: <https://clarusapex.com/kingdom-of-bahrain/>

55. Lynch M. New Arab World Order. URL: <https://carnegieendowment.org/2018/08/16/new-arab-world-order-pub-77056>

56. Makovsky D., Kram J. Think Regionally: A US Role for Deepening the Abraham Accords. The Washington Institute for Near East Policy. 2021, Oct. 3. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/think-regionally-us-role-deepening-abraham-accords>

57. Muasher M. The Next Arab Uprising. The Collapse of the Authoritarianism in the Middle East. 2020. URL: <https://carnegieendowment.org/2018/10/16/next-arab-uprisingcollapse-of-authoritarianism-in-middle-east-pub-77512>

58. National Security Strategy. May Whitehouse. 2010. URL: http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf.

59. Oil Consumption by Country by Country. Ranking the total oil consumption by country, from highest to lowest. Global Firepower. 2022. URL: <https://www.globalfirepower.com/oil-consumption-by-country.php>

60. Oil Production by Country by Country. Ranking the total oil production by country, from highest to lowest. Global Firepower. 2022. URL: <https://www.globalfirepower.com/oil-production-by-country.php>

61. Oil rents (% of GDP). Bahrain, Kuwait, United Arab Emirates, Qatar, Oman, Saudi Arabia. Worldbank. 2022. URL: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PETR.RT.ZS?end=2021&locations=BH-KW-AE-QA-OM-SA&name_desc=false&start=2012&view=chart

62. OPEC launches its 2021 Annual Statistical Bulletin. No 29. Vienna, Austria. 30.09.2021. URL: https://www.opec.org/opec_web/en/press_room/6632.htm

63. Overview Saudi Arabia. U.S. Energy Information Administration. 2021. URL: <https://www.eia.gov/international/analysis/country/SAU>

64. Policy Brief: The Impact of COVID-19 on the Arab Region An Opportunity to Build Back Better. United Nations, July 2020. URL: https://saudiarabia.un.org/sites/default/files/2020-07/sg_policy_brief_covid19_and_arab_states_english_version_july_2020.pdf

65. Poss D. What Trump Means by “America First”. World Street Journal. 2019. January 8. URL: <https://thehill.com/opinion/international/424102-eight-days-in-middle-east-puts-pompeos-diplomacy-to-the-test>

66. Proven Oil Reserves by Country by Country. Ranking the total oil production by country, from highest to lowest. Global Firepower. 2022. URL: <https://www.globalfirepower.com/proven-oil-reserves-by-country.php>

67. Puneet Tuli, Mohamed Damak. Bahrain Banking Sector 2022 Outlook Edging Closer To Pre-Pandemic Profitability. S&P Global Rating. 7.03.2022 URL: https://www.spglobal.com/_assets/documents/ratings/research/101303102.pdf

68. Rahman O. The emergence of GCC-Israel relation in a changing Middle East. Brookings Doha Centre. 2021, July 28. URL: <https://www.brookings.edu/research/the-emergence-of-gcc-israel-relations-in-a-changing-middle-east/>

69. Roebuck W. Abraham Accords: National Interests Enhance Prospects, One Year In. The Arab Gulf State Institute in Washington. 2020. URL: <https://agsiw.org/abraham-accords-national-interests-enhance-prospects-one-year-in/>

70. Sokolsky R., Miller A.D. Trump is achieving His Goal the Un-Obama, Except on Middle East Wars. USA Today. 2019. January 20. URL: <https://www.usatoday.com/story/opinion/2019/01/20/trump-proving-not-obama-but-likeminded-middle-east-wars-column/2605623002/>

71. The new geopolitics of the Middle East: America's Role in changing region. A. Brookins Interview. Washington. Brookins edu. 2019. 35 p. URL: <https://www.brookings.edu/research/the-new-geopolitics-of-the-middle-east-americas-role-in-achanging-region/>

72. Ulrichsen K. C. Israel and the Arab Gulf States: Drivers and Directions of Change. James A. Baker III. Institute for Public Policy of Rice University. 2014. 14 p.

73. Unemployment, total (% of total labor force) (modeled ILO estimate). Worldbank. 2022. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2021&start=2012>

74. Wani A. S. The genesis of Islamic finance system: Exploring the mainsprings and emerging markets. International Journal of Financial. Accounting,

and Management. 2022. №4(1). P. 31–47. URL:
<https://doi.org/10.35912/ijfam.v4i1.850>.

75. World Economic Situation and Prospects 2021. United Nations. New York, 2021. URL:
https://unctad.org/system/files/officialdocument/wesp2021_en.pdf.

76. World Population Prospects 2022. United nations. 2022. URL:
<https://population.un.org/wpp/>

77. Xhixho Alba. Closer EU-GCC Relations: Bulletin for Europe. The GCC-EU. Research Bulletin. Gulf Research Center. Issue N10, 2018.

РЕЗЮМЕ. SUMMARY

According to the geographical position, the region of Persian Gulf contains eight states: Saudi Arabia, Bahrain, Oman, Iraq, United Arab Emirates (UAE), Iran, Kuwait and Qatar.

The countries of the Persian Gulf are located in South-East Asia, the countries are located on the junction of three parts of the world and are located from the Black Sea to the Indian Ocean. Countries differ in form of state system, area of territory, level of socio-economic development, natural resources, etc. The differences between the countries were particularly pronounced after the Second World War, while the inequality of their socio-economic and political development has increased. Countries have the world's largest oil deposits.

Natural-resource potential plays an extremely important role in the development of the economy of the countries of the Gulf. The economy in most countries retains a pronounced agricultural and raw materials specialization.

The main wealth of the countries of South-West Asia is oil. The main reserves of the latter are concentrated within the huge oil-and-gas basin of the Persian Gulf, which has stretched more than 2500 km from the foothills of the Eastern Tavr to the Arabian Sea. The KSA is the world's largest oil field Gsavar. Its reserves make up 11,9 billion tons. The second great place is Burgan-Ahmad-Magwa, which occupies the eastern coast of Kuwait. Its reserves are estimated at 8,5 billion tons. To date, the potential resources of the basin of the Persian Gulf have not been determined. Its prospects are connected with oil exploration on the shelf of the Gulf of Persk.

The need for security and preservation of the ruling regime was based on the underlying motives for the establishment in May 1981 at the Abu Dhabi Summit of the Regional Organization – the Council of Cooperation of the Arab States of the Gulf of Persia, which for more than four decades is the most successful structure in the Arab world. The emergence of organization was the result of internal international and regional processes during the period of 70-80-ies of the 20th century, which not only created appropriate objective conditions for the

appropriate integration union on the territory of the Arausian peninsula, but also outlined its main features. The creation of organization was conditioned not only by the needs of humanitarian, social and economic development, but also by the significant geostrategic, military-political and security challenges faced by the Arabian monarchs at the end of 1970.

KSA occupies a key position in the region, occupying 2/3 territory of the peninsula. Saudi Arabia has a favorable economic and geographical position, which is first of all outlined by the way to the Red Sea and the Gulf of Persk simultaneously. At the same time, the small states of the Gulf of Persia are world leaders in terms of GDP per capita and economic development. The capital cities and the largest cities of the United Arab Emirates, Kuwait and Qatar have become the world centers of modern architecture, finance and services. The main problem of the countries of the Persian Gulf is dependence on prices on the world oil market.

However, the countries of the Gulf of Persia seek to transform certain spheres of the national economy, first of all it concerns the oil sector, besides making significant efforts for their own entry into the system of the world economy not only in the form of a supplier of gas and oil, but also as producers of services, and first of all financial. Thus, at the beginning of the 21st century the countries of the Persian Gulf in many respects outline the economic and political development not only of the Arab world, but also of modern Islamic civilization in general. They have great prospects for further development.

The states of Cooperation Council for the Arab States of the Gulf gradually expand their spheres of foreign political activity. In addition to expanding relations with traditional allies, such as the European Union, the United Kingdom and the United States of America, they have established ties with Argentina and Brazil, the largest Latin American countries, India and China, with the growing Asian giants.

The actions of numerous terrorist groups in the Persian Gulf region turn this region into a zone of development of the international anti-terrorist campaign launched by the USA after the terrorist acts, launched on September 11, 2001. All

organization member states have participated in this campaign and are actively cooperating with the United States and other countries in the reflection of this global security threat. In 2002, the members of the organization adopted the Mass Declaration on the fight against terrorism, and in two years they signed the Agreement on the fight against terrorism; in 2006, the anti-terrorist Commission was established.

The region of the Gulf of Persia is of key importance in the world energy system. At the same time, the weight of the region of the Persian Gulf in world politics is constantly growing. This fact contributes to strengthening its economic potential and financial capabilities, as well as its diplomatic and political resources. Moreover, new threats to regional security, primarily terrorism, go beyond the region and become global in nature, thus attracting the strong attention of the world's Nations.